

LIBERTAS

Nr. 34

Juni-September 2000

Per Ørum-Hansen, 1965-2000

“O Captain, My Captain”

Mikael Bonde Nielsen

Immigranter, et økonomisk gode

Per Ørum-Hansen

Indvandring som frihedskamp

Per Ørum-Hansen

Institutioner, eksternaliteter og miljøøkonomi

Rasmus Bartholdy

Anmeldelse

Steen Steensen: Problemet med de intellektuelle

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personligfrihed.

Artikler og notitser – signerede eller usignerede – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdethæfter alene forfatterne og redaktionen.

Tidsskriftet Libertas udkommer fire gange årligt og postomdelestil abonnenterne. Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Ansvarshavende redaktør:

Peter Kurrild-Klitgaard
Nørre Søgade 39, 3.t.h.
DK 1370 København K
Tel. 33 93 66 06
E-post: kurrild@libertas.dk

Redaktion iøvrigt:

Christopher Arzrouni, Christoffer Boe, Kristoffer Bohmann, Morten Carmel, Lars Christensen, Nikolaj Gammeltoft, Hans Chr. Hansen, Per Henrik Hansen, Nicolai Heering, Gunnar Jacobsen, Mikael Bonde Nielsen, Lisbeth Mie Nielsen, Ole Birk Olesen, Anders Wivel og Per Ørum-Hansen †.

Libertas Selskabet

Selskabet Libertas er en uafhængig og ikke-partipolitisk gruppe af personer bragt sammen i arbejdet for et åbent samfund baseret på den frie tanke og den frie markedsøkonomi.

Forretningsfører (administration & regnskab)

Sune Wæsel
Stærevej 23, 2.t.h.
2400 København NV
Tel./fax. 38 86 32 36
E-post: libertas@libertas.dk

Sekretær (arrangementer & aktiviteter)

Christopher Arzrouni
Tulipanhaven 96
2765 Smørum
Tel. 44 65 35 71
E-post: cha@libertas.dk

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art – f.eks. artikler, bog- og filmanmeldelser, noveller, essays og illustrationer (fotos, tegninger, diagrammer o.l.) – men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes til redaktionen på 3.5" diskette (MS Word, WordPerfect eller AmiPro/WordPro) uden koder m.v., samt vedlagt som papirkopi.

Årsabonnement

Personligt (fire numre) .... kr. 190,00
Institutioner (fire numre) . kr. 350,00

Tillæg for levering udenfor**Danmark og Færøerne**

Grønland ..... kr. 50,00
Øvrige Norden ..... kr. 25,00
Øvrige Europa ..... kr. 30,00
Øvrige udland ..... kr. 65,00

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt selskabet Libertas' forretningsfører.
Udebliver Libertas, kan erstatningseksemplar rekvireres hos postvæsenet.

Præsidium

Charlotte Albjerg, Bo Andersen, Michael O. Appel, Christopher Arzrouni, Rasmus Bartholdy, Kristoffer Bohmann, Otto Brøns-Petersen, Henrik Carmel, Morten Carmel, Lars Christensen, Villy Dall, Flemming Friese-Jensen, Hans Chr. Hansen, Jens Frederik Hansen, Nicolai Heering, Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Henrik Gade Jensen, Palle Steen Jensen, Tage Sværke Jessen, Martin Jul, David B. Karsbøl, Peter Kurrild-Klitgaard, Ole Kvist, Kristian Kyndi Laursen, Lisbeth Mie Nielsen, Mikael Bonde Nielsen, Rasmus Dalsgaard Nielsen, Ole Birk Olesen, Mike Polczynski, Steen Steensen, Casper Thorsted Sørensen, Dan Terkildsen, Anders Wivel, Sune Wæsel, Finn Ziegler & Per Ørum-Hansen †.

WWW-hjemmeside

www.libertas.dk

E-post liste

libertas-list@libertas.dk

Indhold

Hilsen til Per ..... 3 <i>Af Peter Kurrild-Klitgaard</i>	Institutioner, eksternaliteter og miljø-økonomi ..... 7 <i>Af Rasmus Bartholdy</i>
“O Captain, My Captain” ..... 3 <i>Af Mikael Bonde Nielsen</i>	Anmeldelse ..... 18 <i>Steen Steensen: Problemet med de intellektuelle</i>
Immigranter, et økonomisk gode ..... 4 <i>Af Per Ørum-Hansen</i>	Bidragydere til dette nummer 19
Indvandring som frihedskamp ..... 6 <i>Af Per Ørum-Hansen</i>	

Hilsen til Per

For omtrent en måned siden sad jeg og rodede med planlægningen af de næste numre af dette tidsskrift, og ved den lejlighed skulle jeg til at rykke min redaktørforgænger, Per Ørum-Hansen, for et par udestående aftaler. Han havde lovet mig en anmeldelse, og vi havde en gammel aftale om, at han skulle gæstere digere et temanummer om indvandring. Lidet anede jeg, at Per få dage før var pludseligt død, i en alder af kun 35 år.

Pers død er naturligvis tungest for hans familie. Men for os, der havde kendt Pers fandenivoldske, libertære ildsjæl i næsten 20 år, og for Libertas, hvor Per havde været med næsten siden begyndelsen, er tabet også stort.

Jeg lærte selv Per at kende en sen natte-time i Slagelse i oktober 1983, hvor vi spiste på en grillbar efter en politisk fest. Fra første færd opdagede jeg, hvor festlig Per var, og talrige er de gange igennem årene, hvor jeg og andre har haft helt ondt i maven af grin, når Per rullede sig ud. Men i de næste år løb vi ind i hinanden gentagne gange, og med tiden gik det op for mig, at Per, der allerede var kendt som en ganske farverig figur, ikke bare var en sjov men også havde en frihedselskende sind. I 1990 blev Per indvalgt i Libertas' præsidi, og et par år senere overtog han redaktørposten for Libertas, og her sørgede han for en gedigen opgradering, så tidsskriftet blev flottere, lidt

mindre menighedsblad og lidt mere aktuelt. Desværre kneb det grundet mange projekter med tiden, men lige til det sidste fulgte Per med, og han havde altid ideer og entusiasme at give videre.

Vi har i dette nummer samlet et par af Pers efterladte skrifter, som udemærket illustrerer, hvor hans hjerte lå, og hvor hans hjerne sad.

Det var ikke altid, at man var enig med Per. Og det var han nok ganske godt tilfreds med. Hans credo kunne have været, at den, der provokerer, han lever. Selv var han og jeg ofte uenige om mangt og meget. Om hvad frihedens grundlag er. Om hvordan man bedst opnår mere frihed. Om hvornår den enes frihed begrænser den andens. Eller om helt praktiske ting. Men om den centrale værdi, friheden, var der aldrig nogen diskussion.

Peter Kurrild-Klitgaard

“O Captain, My Captain”

Søndag den 10. september 2000 blev verden uvirkelig for dem, der kendte Per Ørum-Hansen. På denne ellers så solrige efterårsdag modtog vi den tragiske besked om, at Per var gået bort efter et pludseligt hjertesvigt. En besked, som var fuldstændig umulig at forstå og bearbejde i al dens ubegribelighed.

Per blev kun 35 år. Det var imidlertid femogtredive år, der blev udlevet på en så intensiv og eftertrykkelig måde, at hans personlighed står lysende klar i erindringen hos alle, der nåede at opleve ham på nærmeste hold. Det gjorde ganske mange medlemmer af Libertas. Dels fordi Per meget tidligt sluttede sig til selskabet, dels fordi han i en lang årrække fungerede som redaktør for tidsskriftet.

Når man læser Pers egne bidrag i tidsskriftet, lades man ikke i tvivl om, at han var en meget konsekvent individualist. Han var i konstant opposition til autoriteter, uanset om de optrådte som udøvende, lovgivende eller dømmende repræsentanter for staten. Per havde ganske enkelt ikke respekt for loven – han nåede kun respekt for retten, som i den sidste ende måtte tage afsæt i det enkelte menneskes suverænitet. Derfor overrasker det nok ingen, at Per følte sig dybt inspireret af den amerikanske forfatter og samfundskritiker Henry D. Thoreau og dennes tanker om civil lydighedsnægtelse.

Thoreau spiller også en central rolle i en af de film, som Per holdt allermest af, nemlig *Dead Poets' Society*, der er skrevet af Tom Schulman og instrueret af Peter Weir. Filmen udspiller sig på Welton Academy – en amerikansk drengeskole, hvor engelskprofessoren John Keating, i skikkelse af Robin Williams, opfordrer eleverne til at tænke frit, vende sig imod re-

pressive autoriteter og gøre deres liv ekstraordinært.

Per formåede det hele. Han udviklede et konsekvent og personligt værdigrundlag. Han gjorde grin med myndigheds-personer, fordi han vidste at satiren er det mest effektive og demoraliserende våben, der eksisterer. Og han greb dagen og gjorde en forskel: Også på det forretningsmæssige område, hvor han nåede at etablere *effector communications* – en af de mest succesrige og hurtigst voksende virksomheder inden for kommunikationsrådgivning.

Det er vanskeligt at forstå, at Per ikke længere er iblandt os. Vore tanker går til Pers kone Lotta og deres to børn, Freja og Dagmar. De skal vide, at deres mand og far var et højt værdsat menneske og et særdeles respekteret præsidiemedlem i Libertas.

Ære være Per Ørum-Hansens minde.

Mikael Bonde Nielsen

Immigranter, et økonomisk gode

Immigranter er i virkeligheden ikke en økonomisk byrde, men en økonomisk gevinst, argumenterer Per Ørum-Hansen i denne artikel fra midten af 1990'erne.

Af Per Ørum-Hansen

Amerikanerne Zack og Jack flygter sammen med den italienske immigrant Roberto fra et fængsel i Louisiana i U.S.A. Planlægningen er foretaget på baggrund af en amerikansk film Roberto har set. Efter flugten befinder de sig i sumpene i Louisiana. På grund af de hårde vilkår i sumpene er amerikanerne ved at opgive. Roberto har imidlertid hverken tid eller lyst til at give op. Han er ikke kommet til Amerika for at dø i en sump. Hans eneste interesse er at komme ud af sumpene og etablere sig med en sød kone. Derfor holder Roberto ud og får de to amerikanske cellekammerater med ud af sumpene. Kort efter finder han en sød italiensk pige, som han flytter ind hos.

Således viser den amerikanske instruktør Jim Jarmusch i filmen *Down by Law* fra 1986, at immigranter ofte er entreprenører og ofte besidder den fighterånd, der er nødvendig, hvis de skal klare sig socialt og økonomisk i nye omgivelser.

Entreprenør- og fighterånden er årsagen til, at immigranter udgør et fantastisk økonomisk gode for det omgivende samfund. Dette påviste den nu desværre alt for tidligt afdøde amerikanske økonomiprofessor, Julian L. Simon i flere arbejder om emnet. Simons arbejder er gjort på baggrund af studier fra hovedsagelig U.S.A., Canada, Australien og Israel.

En række forhold i immigranter adfærd vil automatisk virke som et økonomisk gode. F.eks. er der i alle samfund personer, der støtter uformående grupper i den første tid af deres liv. Unge og stærke personer producerer mere end de forbruger. Overskuddet bruges på at støtte og beskytte ældre og børn, der afhængig af støtte.

Dette fænomen er blevet behandlet af økonomien Hans Neisser, den italienske økonom Francis Modigliani og af den amerikanske Paul Samuelson. Essensen af deres analyser er, at en hurtig befolkningstilvækst medfører en større opsparingsrate, da en større befolkningstilvækst medfører flere yngre arbejdende. De yngre arbejdende sparer op til alderdommen og til deres børn. I en økonomi med vedvarende vækst er effekten af opsparingen, at hver arbejdende generation foretager overførsler til børn og pensionister.

Niesser-Modigliani-Samuelsons tese er gode beskrivelser af de økonomiske konsekvenser af immigration, da nytillkommerne typisk er unge, som ankommer uden afhængige ældre og med relativ få allerede fødte børn. Når immigranter trækker sig tilbage fra arbejdsmarkedet, vil de ofte opfostret, der herefter bidrager til de offentlige kasser.

Således går børnenes bidrag lige op med de ydelser de pensionerede forældre modtager. Da immigranterne ankommer uden forældre, der ellers ville have modtaget offentlig pension, leveres der herved et nettobidrag til den omgivende økonomi. Selvom immigranternes forældre ikke modtager pension i det nye land, betaler immigranterne alligevel skat, der bl.a. dækker de offentlige pensioner.

Mere teknisk kan man sige, at en af immigrationens økonomiske effekter er, at der over en tidshorisont foregår en kapitaloverførsel til det nye land. I det tidligere Østtyskland var dette begrundelsen for, at borgerne ikke kunne opnå udrejsetilladelse før de skulle pensioneres.

Indbyggerne havde simpelthen en gæld til staten, der skulle betales.

Alder er en økonomisk nøglekarakteristik. Det viser sig, at immigranter oftest ankommer i begyndelsen af deres arbejdsliv, som er det bedste tidspunkt for dem til at yde en maksimal arbejdsindsats. Simon skriver:

“De er koncentreret i deres 20'ere og 30'ere, som er den tid, hvor deres fysiske og mentale vigør er størst; hvor de er fleksible med hensyn til jobbet placering, således hjælper de økonomien til at tilpasse sig de skiftende forhold.” (Simon 1990, p. 269)

Opgørelser fra U.S.A., viser, at blandt de immigranter, der ankom til U.S.A. i årene 1967–73 var 4,5 pct. over 60 år; 14,2 pct. af den amerikanske befolkning var i samme periode over 60 år, d.v.s. en gruppe, der er tilbøjelig til at forbruge snarere end producere. Mens 25,7 pct. af den amerikanske befolkning var i den tidligere arbejdsalder (20–29 år), var 46,4 pct. af immigranterne i den aldersgruppe. Når immigranterne er unge, er der god grund til at antage, at deres økonomiske bidrag til det omgivende samfund er betydeligt.

Simons analyser, der hovedsagelig tager sit udgangspunkt i materiale fra U.S.A., Canada, Australien og Israel påviser, at immigranternes forbrug af offentlige ydelser ikke pålægger det omgivende samfund økonomiske byrder, tværtimod.

En gennemsnitlig immigrantfamilie yder et større skattebidrag end en gennemsnitlig indfødt familie. Dertil kommer, at immigrantfamilierne har et forbrug af offentlige ydelser, der er mindre end “deres andel”. Dette gælder f.eks. medicinske ydelser og lægekonsultationer, fødevarer støtte, pensioner, børnehjælp og undervisning.

Når kendsgerningen om det større skattebidrag sammenholdes med kendsgerningen om det lavere forbrug af offentlige ydelser fremgår det, at immigranterne leverer et økonomisk afkast til det omgivende samfund. Hvis immigranterne med dette udgangspunkt opfattes som en “investering,” ville en immigrantfamilie være mellem 15. og 20.000 1975-US-dollar værd.

Generelt konkluderer Simon, at større immigrationskvoter vil reducere forsørgerbyrden for de indfødte skatteydere, at immigranter generelt har en positiv effekt på økonomien; de ikke tager job fra indfødte, men skaber derimod flere og nye job, samt at immigranter i de fleste aldersklasser gennemsnitligt tjener mere end indfødte.

Immigranternes værdi for omgivelserne/de indfødte forklarer titlen i et afsnit i bogen *Population Matters* (1990) af professor Simon, hvori immigranternes evne til at skabe øko-

nomisk vækst behandles. Afsnittet har titlen: "Sæt immigrationskvoterne op — ikke skatterne," heri fremgår det, at større immigrationskvoter vil reducere forsørgerbyrden for de indfødte skatteydere.

Analysen er ikke ukendt. Den amerikanske økonom og filosof, David Friedman foretog allerede i 1973 i bogen *The Machinery of Freedom* nøjagtig den samme analyse i et kapitel, der slet og ret hedder: "Åbn grænserne."

Erkendelsen om immigranternes positive bidrag til økonomien synes at være baggrunden for en artikel i *Berlingske Tidende* i begyndelsen af marts 1992. Ifølge artiklen er antallet af ældre i Danmark i befolkningen til stadighed stigende. Således viser tal fra OECD og fra uafhængige forskere, at Danmark får brug for en vis indvandring fra årtusindeskiftet, hvis den nødvendige vækst i arbejdsstyrken skal sikres.

Det er en almindelig opfattelse, at immigranter har en negativ indvirkning på økonomien. Imidlertid foreligger dette intet statistisk eller videnskabeligt materiale, der kan bekræfte denne opfattelse. Immigranternes rolle i økonomien er vanskelig at vurdere særskilt, fordi der foreligger meget lidt materiale herom.

Af publikationerne *Indvandrernes levevilkår* (Socialforskningsinstituttet, 1985) og *Kan de få arbejde?* (Socialforskningsinstituttet, 1992) fremgår det dog, at immigranternes evne til at beskæftige sig som selvstændige er blevet større i perioden fra 1981 til 1989. Således var 1 pct. af de erhvervsaktive tyrkere selvstændige, 8 pct. pakistansere og 14 pct. danskere i 1981. I 1989 var de tilsvarende tal ændret væsentligt. Således var 6 pct. af de erhvervsaktive tyrkere nu selvstændige, 19 pct. pakistansere og kun 10 pct. danskere. Det hører dog med til billedet, at der blandt udenlandske statsborgere i Danmark er en markant højere ledighed end blandt indfødte. I f.eks. perioden fra 4. kvartal i 1990 til 3. kvartal i 1991 var ledigheden i Danmark blandt danske statsborgere 10 pct.; 27,3 pct. blandt jugoslavere; 28,7 pct. blandt tyrkere og 37,2 pct. blandt pakistanske statsborgere.

På trods af, at det er en udbredt opfattelse, at immigranter påvirker økonomien negativt, eksisterer der et mere nuanceret syn, der også peger på det klare økonomiske bidrag immigranter yder til økonomien. Denne erkendelse kom til udtryk i reportage den af Danmarks Radios korrespondent i Bonn, Klaus Seiden, hvori han berettede om tyske økonomer, der har påvist, at indvandrere er reelt tilskud til arbejdsstyrken. Hvilket på kort sigt betyder mere arbejdsløshed, men på længere sigt stærkere økonomisk vækst fordi så mange er i den arbejdsduelige alder. I reportagen nævntes det, at indvandrere både producerer og forbruger, og generelt vil indvandringen gavne den økonomiske vækst, så den bliver godt 1 pct. højere end den ellers var blevet.

Ugeskriftet *Mandag Morgen* forelagde i oktober 1991 en interviewundersøgelse om danskernes syn på indvandrernes indflydelse på økonomien. Undersøgelse var foretaget af Institut for Statskundskab ved Århus Universitet, baseret på 2.000 interviews. Ifølge undersøgelsen mente 44 pct. af den danske befolkning, at flygtninge og indvandrere er en "vigtig årsag til Danmarks økonomiske problemer."

Også i U.S.A. er det en udbredt opfattelse, at immigranter tærer på økonomien gennem et stort forbrug af offentlige velfærdsydelser. Således viste en opinionsundersøgelse i 1986, at "47 pct. af amerikanerne føler, at immigranterne er fyldt op med offentlige ydelser." (*CBS/New York Times*, 14. juli

1986).

På trods af myterne om immigranternes indvirkning på økonomien er det muligt gennem seriøse analyser at påvirke den førte politik i U.S.A.. I slutningen af 1990 blev immigrationspolitikken i U.S.A. liberaliseret. Den årlige immigrationskvote på 500.000 personer blev forøget til 700.000 til og med 1994, hvorefter den reduceres til 675.000. Flere har tilkendegivet, at bl.a. Simons arbejder om de økonomiske konsekvenser af immigration har bidraget til liberaliseringen. Den amerikanske finansavis *Investors Daily* skrev den 5. november 1990:

"Tilhængere af øget immigration tilskriver deres politiske sejr til en intellektuel kovending, der er foregået i de sidste måneder. I særdeleshed tilskrives deres sejr de analyser, der er foretaget af økonomen Julian Simon, hvis bog *The Economic Consequences of Immigration*"

Litteratur

"Ny analyse: Også danskere gør flygtninge og indvandrere til syndebukke." *Mandag Morgen* nr. 35, 14. oktober 1991.

Indvandrernes levevilkår. Danmark: Socialforskningsinstituttet, 1985.
Den fremmede i Danmark 1 — Kan de få arbejde. Danmark: Socialforskningsinstituttet, 1992

Nyhedsmagasinet i P1, 4. marts 1993.

"Danmark får brug for flere indvandrere", *Berlingske Tidende*, 3. marts 1993.

Modigliani, Francis (1966): "The Life Cycle Hypothesis of Saving: The Demand for Wealth and the Supply of Capital". *Social Research* 33 (Summer 1966).

Neisser, Hans P. (1944): "The Economics of a stationary Population", *Social Research*, November 1944.

Samuelson, Paul A. (1975): "Optimum Social Security in a Life-Cycle Growth Market", *International Economic Review* (October 1975).

Simon, Julian (1989): *The Economic consequences of Immigration*. U.S.A.

Simon, Julian (1990): *Population Matters*, U.S.A.

Indvandring som frihedskamp

At hjælpe indvandrere, selv illegale, er en slags frihedskamp, hedder det i dette interview af Per Ørum-Hansen med den svenske forfatter, Johan Linder, et ledende medlem i bevægelsen Frihedsfronten. Denne artikel blev lavet i midten af 1990'erne.

Af Per Ørum-Hansen

I Sverige arbejder bevægelsen Frihedsfronten på en alternativ måde for at integrere immigranter og flygtninge i samfundet. "Man kan klart sige, at en del af filosofien bag vores arbejde er at skabe større forståelse for immigranter og flygtninge blandt befolkningen og myndighederne. Vi arbejder på mange forskellige måder for at opnå dette. F.eks. har vi i hele sidste weekend holdt en rockkoncert for fri indvandring. Dette gjorde vi for at nå ud til en større del af befolkningen."

Frihedsfronten, der har ca. 500 aktive medlemmer og 12.500 passive "festmedlemmer", hjælper uden myndighedernes viden flygtninge og immigranter til landet og hjælper dem med at skaffe bolig og arbejde.

Kender de 12.500 "festmedlemmer" til jeres arbejde med at hjælpe flygtninge og immigranter?

"Ja, selvfølgelig. Det fremgår af alt vores materiale, og det står jo skrevet alle vegne i vores festlokaler. Desuden bidrager mange af medlemmerne økonomisk til at støtte vores arbejde."

Frihedsfronten ønsker ikke at oplyse, hvor mange immigranter og flygtninge de har hjulpet. Johan Linder mener, at det ikke spiller nogen rolle.

Har I udgifter til dette arbejde?

"Ja, det koster mange penge, det gør det absolut, og vi har brugt penge på det i flere år. Men det er en del af tanken, at de skal falde ind i samfundet så hurtigt som muligt og bl.a. komme i beskæftigelse, på den måde begynder de hurtigt at forsørge sig selv. De fleste af de flygtninge og immigranter som vi hjælper kommer fra Kosovo og Libanon og en del fra Estland, og de klarer sig fint."

Er jeres indsats succesfuld?

"Ja, det er svært spørgsmål, men alle vi har hjulpet er i beskæftigelse og opnået opholdstilladelse. Man kan jo sige, at vores aktioner har vist sig at være rigtige i og med, at alle vi har hjulpet har fået opholdstilladelse. F.eks. er der to familier på i alt 10 personer fra Kosovo, vi har holdt skjult og forhindret myndighederne i at sende tilbage, der netop har fået opholdstilladelse. Men det er et spørgsmål om, det er et relevant kriterium."

"Vi lægger vægt på, at de allerede fra begyndelsen af deres ophold er aktive. Derfor arbejder de ofte kortvarigt i vores festlokaler, før de kommer i rigtig beskæftigelse. Men vi hjælper dem til i beskæftigelse, og det går fantastisk godt. På den måde er vores arbejde succesfuldt."

"Hvad angår integrationen synes jeg, at vores hjælp har været succesfuld. Faktisk er de personer vi har arbejdet med mere end integreret, og i øvrigt mere integreret end mange indfødte svenskere.

F.eks. har jeg arbejdet meget med flygtninge- og immigrantbørn, og de er langt mere integreret end svenske børn i samme alder. De er mere afslappet og mere engagerede, hvilket sikkert skyldes, at jeg bruger mere tid på dem, end der bruges på svenske børn. Det er vigtigt, at man ikke er uden for, bare fordi man ikke officielt lever i

Sverige. Flygtningene og immigranterne gør alle de sædvanlige ting man gør i et civilt samfund, men officielt eksisterer de jo ikke."

"Hvad angår integrationen af de immigranter og flygtninge vi har hjulpet, har vores arbejde været succesfuldt i de 3 år vi arbejdet på denne måde. Men om vores arbejde samlet set er succesfuldt er vanskeligere at vurdere. Vi har endnu ikke formået at ændre holdningen til immigranter og flygtninge i befolkningen og hos myndighederne."

Hvad skal ændres i myndighedernes holdning?

"Myndighederne vil bestemme hvem og hvor mange, der skal komme ind i landet. Det mener vi er forkert. Myndighederne kan ikke bestemme, at nogle har mere ret end andre til komme ind. Vi ønsker fri indvandring, og vi arbejder for at vise, at det kan lade sig gøre."

"Men man må prøve at tænke sådan: Det er mennesker, og det er vi også. Vi kan have nytte af hinanden. Et andet forhold er, at det er en selv, der personligt hjælper dem. Det foregår ikke ved, at en postgirokonto modtager dine penge og som du herefter aldrig ser mere til. Det er dig, der køber hamburgere til de gemte flygtningebørn, og børnene griner for besværet, siger tak og giver dig et knus. Senere kan man følge familiens sammenføring. Man kan se hvordan børnene dag for dag kommer sig og får sin kindkulør tilbage, og man kan høre hvordan deres svensk forbedres for hver gang man mødes med dem; det er fortjeneste. Når man har set, at det nytter, kan man række tunge af staten. Det lykkedes ikke for den at udsulte en familie. Man kan række endnu mere tunge af staten, fordi den ikke lykkedes at tage så mange penge fra dig, at du ikke havde råd til at udføre medmenneskelige handlinger."

Har du aldrig hørt den indvending, at det bare er en dråbe i havet?

"Jo, den indvending har jeg hørt. Man kan sige, at det kun er en dråbe i havet, men det er en dråbe, der er guld værd, idet det giver resultat at hjælpe mennesker på denne måde. Der sker noget. Det handler altså om, at vi må skabe mange dråber i havet. Tænk på hvor mange problemer, der kan løses, når vi gør noget ved det, og tænk på, hvor rigt vores samfund ville kunne blive som en direkte følge af dette.

Det behøver overhovedet ikke at være flygtninge fra andre lande man hjælper! Der findes også svenskere, som er knækkede og som har brug menneskelig opbygning. De er på en måde også flygtninge."

Hvordan mener du, at svenskere kan være flygtninge i Sverige?

"Der er tale om personer, der er blevet berøvet deres selvverdighed og identitet. Man må spørge: Hvem har berøvet dem deres selvverdighed og identitet? Jo, det har staten gjort. Og hvem har berøvet de udenlandske flygtninge retssikkerheden og opholdsmuligheder? Samme stat!"

"Forstår du koblingen? Det handler ikke om at 'elske indvandrere'. Det handler derimod om, at vi alle sammen er mennesker, og at vi står sammen. Vi må samarbejde og danne en front mod politikerne og staten!"

Institutioner, eksternaliteter og miljøøkonomi

Nyere institutionel økonomisk teori har mange opmuntrende indsigter i forhold til en liberalistisk ideologi, hedder det i denne artikel af cand.polit. Rasmus Bartholdy. Markedsøkonomien er på en lang række områder langt bedre til at løse kollektive problemer, end statslig planlægning.

Af Rasmus Bartholdy

Det libertarianske samfund er bygget omkring to institutioner: retten til eget liv og den private ejendomsret. Mens visse libertarianere mere koncentrerer sig om de moralfilosofiske begrundelser for disse institutioners ønskværdighed, så er økonomer mere interesserede i de økonomiske begrundelser for eller imod disse to institutioners eksistens. Det var Adam Smith, som var den første til at argumentere for disse to institutioners gode egenskaber, idet kernen i det Smith'ske samfundssyn er, at når hvert enkelt menneske forfølger sin egeninteresse, så bliver helheden bedre stillet. Således foreslog han, at man skulle afskaffe den merkantilistiske samfundsorden med en ny baseret på frie mennesker og frie markeder. Siden da har økonomer diskuteret frem og tilbage, om der kan gives nogen økonomiske begrundelser for det frie samfund. Sagt på en anden måde er spørgsmålet: hvad er de økonomiske konsekvenser af frihed?

Et af de hårdeste økonomisk-teoretiske angreb på den private ejendomsret – og dermed på friheden – kommer fra den neo-klassiske velfærdsteori. Argumentet har været, at en fri og ureguleret markedsøkonomi vil føre til markedsfejl, d.v.s. eksternaliteter, kollektive goder, imperfekt information og imperfekt konkurrence. Af disse vil jeg i denne artikel fortrinsvis koncentrere mig om eksternaliteter. Det problematiske ved disse markedstilstande er, at de gør det umuligt for økonomien at komme hen i en samfundsøkonomisk optimal tilstand – her defineret som en Pareto-optimal tilstand.¹ Med andre ord kan en markedsøkonomi somme tider ikke forventes at skabe maksimal velfærd, når økonomiens agenter følger deres egeninteresse (det være sig nyttemaksimering og profitmaksimering) – stik imod hvad Adam Smith sagde. Den neo-klassiske velfærdøkonomiske traditions svar på markedsfejl har altid været statsintervention, idet staten i princippet kan indføre en incitamentstruktur, som gør det i agenternes egeninteresse at tilvejebringe Pareto-optimale tilstande.

Argumentet for statsintervention afhænger imidlertid af, at to antagelser er opfyldt. For det første antages det, at statsagenten er en *benevolent diktator*, d.v.s. statsagenten skal have en egeninteresse i at tilvejebringe optimale tilstande i økonomien og således ikke forfølge andre end dette mål. For det andet skal statsagenten være *omniscient*, d.v.s. have perfekt information om alle de relevante decentrale forhold i økonomien. Svagheden ved neo-klassisk velfærdsteori er, at den har en blind, implicit forudsætning om, at disse antagelser er opfyldt. Det skyldes, at staten er modelleret som en ansigtsløs

institution, der pr. definition handler optimalt. Med en sådan definition af staten er det kun naturligt, at alt, hvad staten foretager sig, vil ende med at være optimalt. Sagt på en anden måde har den neo-klassiske teori ikke haft noget seriøst institutionelt indhold, d.v.s. neo-klassisk modeller har ikke evnet at forklare *hvordan* og *hvem* i staten, der skulle kunne foretage optimale interventioner. Teorierne skylder også omverdenen et svar på, hvordan staten kan foretage *omkostningsfrie* interventioner, sådan som teorierne jo antager. Hvordan kan det være, at statsinterventionisten i neo-klassiske modeller ikke har både faste og variable omkostninger forbundet med at indsamle den nødvendige information for at intervenere succesfuldt?

Disse spørgsmål kan kun løses, ved at sætte markedsfejlsproblematikken ind i et *institutionelt* perspektiv – noget som først så småt er ved ske i økonomisk teori. Man er nødt til at erkende, at der er en omkostning forbundet med at bruge enhver institution som allokeringmetode. Eksempelvis er det oplagt, at der vil være omkostninger ved, at markedsagenterne af sig selv løser et forureningsproblem. Alternativt kunne dette problem være blevet løst af staten ved at indføre miljøskatter. Afgørende for *hvem* og *hvordan* markedsfejlen *bør* løses er, hvilken institution – markedet eller staten – der er relativt mindst omkostningsbebyrdet (eller rettere: transaktionsomkostningsbebyrdet). Det relative omkostningsniveau er igen bestemt af, hvordan de forskellige institutioner incitamentmæssige *setup* er skruet sammen, herunder navnlig om en given organisation er opbygget sådan, at den giver agenterne incitamenter til at handle efficient/optimalt. Vi vil berøre denne problematik, når vi om lidt vil komme nærmere ind på det velfærdøkonomiske dogme, der siger, at staten altid vil have egeninteresse (og tilstrækkeligt informationsgrundlag) til at intervenere optimalt. Dermed er der lagt en bombe under den gældende velfærdsteoris argumenter for statsintervention, og i stedet er man nødt til at analysere hvilke andre institutioner, der kan løse markedsfejl – f.eks. markedet selv. En sådan analyse kaldes for en *komparativ institutionsanalyse*.

Inden vi giver os i kast med at gennemgå teorierne bag eksternalitets/forurenings-problemet, er vi dog nødt til, at finde et vurderingskriterium for, hvordan man økonomisk skal måle og vurdere velfærdstab ved markedsfejl, og i denne henseende er den såkaldte *Nirvana-fejltagelse* ikke til at komme uden om.

Nirvana-fejltagelsen

Det institutionelle syn på økonomisk teori er bl.a. opstået som en reaktion på den manglende realisme i den neo-klassiske

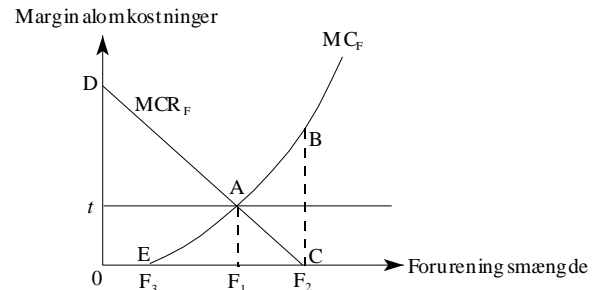
generel ligevægtsteori, fordi generel ligevægtsteori udelukker institutioners tilstedeværelse – f.eks. forskellen på staten og markedet, men også regler, normer og ideologi. Det er blevet hævdet, at disse modeller med deres ekstreme formalisme og strenge antagelser ikke kan operationaliseres eller henføres til den *virkelige* økonomiske verden og sågar kan være årsag til, at generel ligevægtsteori kommer med direkte, forkerte *policy*-anbefalinger. En af de økonomer som har leveret en sådan kritik er Demsetz (1969), der med artiklen “Information and Efficiency: Another Viewpoint”, fik introduceret begreberne *Nirvana-fejltagelsen* og komparativ institutionsanalyse og dermed også sat standarder for et nyt efficienskriterium. Demsetz påpeger det forkerte i, at man sammenligner et uopnåeligt ideal – det Pareto-optimale Nirvana – med en “imperfekt” tilstand fra virkelighedens verden. Det er denne fejltagelse, som han kalder Nirvana-tilgangen til økonomi. Pointen er, at man i stedet skal foretage en komparativ institutionsanalyse, der *ikke* sammenligner uopnåelige og urealistiske idealer med virkelighedens institutioner, men sammenligner reelt eksisterende institutioners efficiensegenskaber. Det er således ikke tilstrækkeligt, at man observerer, at markedet ikke lever op til de krav, der i en Arrow-Debreu-økonomi stilles til frembringelsen af en Pareto-optimal generel ligevægt – Nirvana-tilstanden. Det kan i konsekvens heraf heller ikke sluttes, at markedet bør forkastes og afløses af f.eks. statsinstitutionens intervention. Denne slutning er ganske enkelt ikke logisk korrekt. For at lave en sådan slutning skal man ikke alene analysere markedsinstitutionens evne til at allokere på en måde, der gør, at den når hen i Nirvana-tilstanden. Man må *også* sammenligne statsinstitutionens evne til at nå hen i Nirvana-tilstanden. Det er først når man ved, hvilken institutions allokering, der kommer tættest på Nirvana, at man kan drage meningsfulde slutninger om hvilke konkrete *policy*-konklusioner, der bør drages. Det er Demsetz’s tilgang, som vil blive anvendt i nærværende artikel. Det betyder, at en non-optimal institution ikke nødvendigvis er inefficent, hvis ikke der findes en alternativ institution, som er tættere på optimalitet. Men hvordan kan de forskellige institutioner i det hele taget tænkes at bringe en imperfekt økonomi hen i en optimal tilstand? For statens vedkommende er et bud Pigou-skatten, eller miljøskatten som den også kaldes.

Miljøskatter: Den pigovianske skat

Eksternalitets-problemet er for alvor blevet aktuelt efter økonomen A.C. Pigou lancerede sin eksternalitetsteori. Grundlæggende set kan en eksternalitet enten være negativ (f.eks. forurening i form af røg fra en skorsten) eller positiv (f.eks. hvis en biavlens bier flyver ind og bestøver en plantageejers æbletræer). Hvis den er negativ, vil den blive overudbudt i forhold til det efficiente forureningsniveau, og derfor bør staten gå ind og beskatte den forurenende part med en miljøskat: Pigou-skatten. For når forurenere skal betale en skat, hver gang han udleder sin forurening, vil han udbyde mindre, end hvis han ikke skulle betale skatten. Hvis skatten er sat korrekt, vil forurenere nedbringe sin forurening til det optimale niveau. Er eksternaliteten omvendt positiv, vil den ifølge teorien blive underudbudt. Også her har staten i princippet en rolle at spille, idet den da kan give individet et subsidium, der skal give ham incitamenter til at udbyde mere af den positive eksternalitet. Eftersom emnet her er forurening – negative eksternaliteter – vil jeg her udelade studiet af positive

eksternaliteter.

Hvordan størrelsen af Pigou-skatten udregnes er relativt enkelt at vise i en simpel figur. I figur 1 er det et forureningsproblem, der udgør eksternaliteten. Det kunne f.eks. være en

Figur 1. Den pigovianske skat.

fabrik, der via sin produktion forurener en sø, så en fisker påføres et tab i form af forringede fangster og dermed mindsket profit ved salg af fiskene. Årsagen til at fabrikken forurener er ikke, at den har lyst til at skade fiskeren. Tværtimod er årsagen til, at den forurener, at den via sin produktion gør to gode ting. For det første tilfredsstiller den sine kunders behov, og for det andet tjener den penge til sig selv. Dette er gevinsten, som fabrikkens eksistens afstedkommer. I figur 1 er dette markeret med MCR_F -kurven, som står for marginalomkostningerne forbundet med reduktion af forureningen af en knap ressource, hvilket også kan fortolkes som forurenerens *gevinst* ved at forurene eller efterspørgselen for forurening. Sagt på dansk betyder det, at gevinsten ved forurening er aftagende med kurvens hældning, når forureningsmængden øges med én enhed. Uheldigvis stilles fiskeren også dårligt ved forureningen, hvilket i figuren giver sig til kende ved MC_F -kurven, som står for marginalomkostningerne ved forurening. Sagt på dansk betyder det, at *omkostningen* ved forurening vil vokse med kurvens hældning, når forureningen forøges med én enhed.

Hvis *den forurenende part* (fabrikken) har fuld frihed til at forurene, som han ønsker – d.v.s. hvis forurenere har brugsretten til ressourcen (søen) – ville vi nå forureningsniveauet F_2 , da forurenerens marginale værdi af forurening her er helt udtømt – MCR_F er nul. Dette giver imidlertid anledning til nogle omkostninger på omgivelserne. Mere præcist løber omkostningerne op i BC, og det samlede velfærdstab forbundet med forureningsniveauet F_2 er derfor arealet ABC. Antager vi omvendt, at det potentielle *offer for forureningen* (fiskerne) har frihed til at begrænse forureningen fuldstændigt – det potentielle offer har brugsretten² til ressourcen (søen) – ville han vælge et forureningsniveau, der ligger i intervallet mellem nul og F_3 . Antag han vælger, at forureningen skal være nul. Også dette udfald vil være forbundet med en ekstern virkning – denne gang på producenten, som bliver påført en omkostning på 0D. Denne omkostning kunne f.eks. være en slags rensomkostninger af søen. Igen vil der være et velfærdsmæssigt tab forbundet med løsningen, og dette tab udgøres af arealet ODAE. Dermed er allerede et dogme i forureningsdebatten

blevet fejlet af bordet, nemlig myten om at nul forurening er det ønskværdige. Dette er i høj grad ikke tilfældet, idet nul forurening giver anledning til et velfærdstab (på 0DAE). Det er dybest set det, Bjørn Lomborg har påpeget i *Libertas* nr. 27-28 (1998), nemlig at man i enhver forureningstilfælde bør få overblik over både omkostninger og gevinster ved at forurene, og dernæst veje disse størrelser op imod hinanden.

Hvorom alting er, er begge udfald – F_2 og F_3 – tydeligvis forbundet med velfærdstab og er dermed ikke Pareto-optimale. Der findes kun ét forureningsniveau, som helt eliminerer velfærdstabet, og det er forureningsniveauet F_1 , og det er ved F_1 , at ressourcen når sin højeste værdi. Her sker *velstandsmaksimering*, idet den knappe ressource – søen – her bliver mest værd for alle involverede parter. Et bud på, hvordan man kan opnå F_1 , er Pigou-skatten. Indføres en skat på t pr. forureningsenhed, vil det kunne betale sig for agenterne at sætte en forurening på F_1 . Således vil forurenere begrænse sin forurening til F_1 , og skatterevnuet, forbundet med en forurening på F_1 , vil gå til at kompensere offeret. Denne løsning er endvidere Pareto-optimal.

I mange år var den herskende holdning blandt økonomer, at Pigou-skatter var løsningen på forureningsproblemer. Faktisk var denne holdning dominerende lige indtil Ronald Coase i 1960 skrev sin artikel "The Problem of Social Cost". Det var på baggrund af denne artikel, at George Stigler senere formulerede det såkaldte Coase-teorem, som nu vil blive undersøgt nærmere.

Coase-teoremet

Coase-teoremet siger: *Hvis der ikke er transaktionsomkostninger, og hvis ejendomsretten er velspecificeret og hævdbar, vil de eksterne effekter blive fuldt ud internaliserede.* På baggrund af ovenstående grafiske model betyder det, at markedet selv hos agenten vil skabe en omkostning, som svarer til den optimale skat, t , hvorved markedet vil udbyde det efficiente forureningsomfang. Coase opstiller selv et eksempel, der belyser problemstillingen (Coase 1960, s. 2-6), som den er beskrevet i ovenstående model med en eksternalitet i produktionen. Det handler om en kvægavler og en landmand, men for nemheds skyld fortsættes eksemplet med fabrikanten og fiskeren. Dette eksempel giver anledning til fire løsninger på forureningsproblemet: enten har fiskeren retten til søen (og dermed ret til ikke at få søen forurennet) og kan derfor kræve erstatning for forureningen. Alternativt kan fabrikanten have retten til søen, hvorved fiskeren ikke kan få erstatning. Derudover er det muligt at købe et rensningsanlæg af fabrikkens udledninger i form af et filter. Enten kan det være billigere at købe filteret, eller det er billigere at lade være i forhold til, hvad det koster at lade forureningen være. Dette kan illustreres i en matrix (se matrix 1).

Det centrale ved matricen er, at alle fire udfald er efficiente,

	Fiskeren har retten til søen	Fabrikanten har retten til søen
Filter billigst	Fabrikanten betaler et filter	Fiskeren betaler fabrikanten for at købe et filter (d.v.s. fiskeren betaler filteret)
Filter dyrest	Fabrikanten betaler erstatning til fiskeren filteret, og der vil ske forurening	Fiskeriet giver et lavere afkast end prisen på

Matrix 1. Fire efficiente udfald af Coase-teoremet

og de eksterne omkostninger bliver fuldt ud *internaliserede* i agenternes handlinger, d.v.s. agenterne tager af sig selv hensyn til de skadelige effekter, de påfører hinanden, som om de var helt almindelige omkostninger – *uanset* hvem der har ejendomsretten. Det sker på den måde, at et fald i produktionsværdien p.g.a. en eksternalitet vil være en omkostning for *begge* parter. Som reference til figur 1 bemærkes det således, at i den celle, hvor fiskeren har ejendomsretten, og filteret er billigst, vil fabrikantens udgift til køb af et filter svare til den optimale skat, t . Og i tilfældet hvor fabrikanten har ejendomsretten, vil fiskeren betale et subsidium, $-t$, for at lade fabrikanten udbyde en for ham positiv eksternalitet (filteret). Derudover bemærkes det, at en ikke-eliminering af eksternaliteten rent faktisk også kan være efficient. Havde vi således forestillet sig, at staten indførte en skat, når vi befinder sig i den nederste højre kvadrant, ville dette være rent spild.

Kritik af neo-klassisk Pigou-skatteteori

Ovenstående løsninger af eksternalitets-problemet sker under de i Coase-teoremet specificerede antagelser, herunder navnlig at der ikke eksisterer transaktionsomkostninger. Helt basalt er markedsløsningen en *forhandlingsløsning*, og det er med udgangspunkt i dette faktum, at kilden til transaktionsomkostningerne skal findes. Transaktionsomkostningerne for fiskeren og fabrikanten vil bestå i (1) søgeomkostninger: Finde frem til kilden til forureningen, arrangere møder med hinanden, etc. (2) forhandlingsomkostninger: Vurdere omkostninger og gevinster ved at internalisere eksternaliteten og på baggrund heraf lave en aftale herom. (3) overvågnings- og håndhævelsesomkostninger: Håndhævelse og overvågning af den indgåede aftale. Det er klart, at når sådanne transaktionsomkostninger *ikke* er til stede, vil en optimal forhandlingsløsning altid indtræffe, fordi det er i agenternes egeninteresse. Det eneste, der kræves er, at ejendomsretten til ressourcen er veldefineret.

Slækkes imidlertid på antagelsen om nul transaktionsomkostninger kan det ikke udeukkes, at der ikke sker fuld internalisering, og da vi må formode, at der almindeligvis er transaktionsomkostninger forbundet med at nå frem til et af de fire udfald, må vi tilsyneladende frygte, at der ikke sker internalisering, hvorved den pigovianske (neo-klassiske) argumentation for statsintervention fremkommer. Coase påpeger imidlertid et centralt problem ved Pigous analyse, nemlig at den totalt udelukker eksistensen af statslige transaktionsomkostninger! (Coase 1960, s. 41-42). Og dette problem viser sig at være meget alvorligt for hele den pigovianske argumentation for statsintervention. Med andre ord evner Pigou ikke at vise *hvordan* og *hvem*, der internaliserer eksternaliteterne – det antages simpelt hen bare at ske ved en *omkostningsfri* statsintervention. Denne centrale pointe er ødelæggende for Pigous analyse, idet eksternalitets-problemet netop eksisterer, *fordi* der er transaktionsomkostninger: hvis de ikke eksisterede, ville eksternalitetsproblemet forsvinde, da agenterne

er transaktionsomkostninger: hvis de ikke eksisterede, ville eksternalitetsproblemet forsvinde, da agenterne

da ville kunne opnå en efficient løsning uden nogen omkostninger. Coase påpeger altså det urealistiske i antagelsen om en transaktionsomkostningsfri stat (Coase 1960, s. 41-42). I et eksempel hvor en fabrikksskorsten skader nogle naboer til fabrikken, skriver Coase således:

A tax system which was confined to a tax on the producer for damage caused would tend to lead to unduly high costs being incurred for the prevention of damage. Of course this could be avoided if it were possible to base the tax, not on the damage caused, but on the fall in the value of production (in its widest sense) resulting from the emission of smoke. But to do so *would require a detailed knowledge of individual preferences and I am unable to imagine how the data needed for such a taxation system could be assembled*. Indeed, the proposal to solve the smoke-pollution and similar problems by the use of taxes bristles with difficulties: *the problem of calculation, the difference between average and marginal damage, the interrelations between the damage suffered on different properties, etc.* (Coase 1960, s. 41-42. Min fremhævning)

Årsagen hertil ligger i det åbenlyse faktum, at staten dels har nogle *faste transaktionsomkostninger* forbundet med et statsbureaukrati, dels må staten indsamle information for at kunne beregne skatten, og denne indsamling må indgå som en *variabel transaktionsomkostning*. Sagt med andre ord skal staten have et nøjagtigt kendskab til MCR_F - og MC_F -kurven i figur 1. Ifølge handlingsparadokset er denne opgave en "mission impossible".

Handlingsparadokset

Tilhængere af statsintervention skylder et svar på spørgsmålet: hvordan kan staten få et detaljeret kendskab til omkostningsforholdene – d.v.s. MCR_F - og MC_F -kurven – hos agenterne på decentralt plan? Egentlig er dette spørgsmål en udløber af hele diskussionen om planøkonomi. En nødvendig betingelse for at et statsbureaukrati i en planøkonomi kan fungere optimalt er nemlig, at dette som minimum har kendskab til de decentrale markedsforhold. I den østrigske skoles kritik af planøkonomi påpeges det således, at omkostninger er af *subjektiv* karakter. *Objektivt* målbare omkostninger findes ikke. Årsagen er, at omkostningerne ved enhver produktion eller *handling* er lig *offeromkostningen* (eller "alternativomkostningen") d.v.s. omkostningen ved ikke at anvende ressourcerne i det næstbedste alternativ. Når en entreprenør foretager en beslutning om at producere et gode, afhænger denne beslutning af entreprenørens vurdering af offeromkostningerne, som igen er afhængige af hans egne *subjektive* forventninger/vurderinger om/af fremtidige priser på forskellige produkter. Denne viden vil ingen central bureaukratinstant kende eller kunne simulere, fordi de ikke har kendskab til disse subjektive omkostninger. Dermed kan den heller ikke simulere gyldige priser baseret på objektive omkostninger. Hvad har dette med forureningsproblemet at gøre? Jo, det betyder, at en statsinterventionist ikke ville kunne kende omkostningskurverne i figur 1, medmindre fiskeren og fabrikanten "afslørede" dem ved at *handle*. Det er først, når fiskeren og fabrikanten har sat sig sammen, og fiskeren tegner MC_F -kurven,

og fabrikanten tegner MCR_F -kurven, at statsbureaukratiet kan sætte en optimal miljøskat. Dette stiller os imidlertid over for et paradoks, for hvis fiskeren og fabrikanten fik kortlagt deres omkostningskurver over for hinanden, så ville de *selv* kunne finde en optimal løsning på forureningsproblemet – *uden* en statsinterventionists mellemkomst. Brøns-Petersen (1995) kalder dette fænomen for *handlingsparadokset*. Handlingsparadokset har en altomfattende lammende virkning på argumentet for statsintervention, fordi det viser, at staten ikke har den fornødne *information* til at sætte optimale Pigou-skatter. Lidt senere vil spørgsmålet om staten også har *incitament*er til at sætte den optimale forurening blive taget op.

For bureaukratiet er udfordringen altså at komme i besiddelse af den decentrale information. I princippet kan man få denne information ud af agenterne ved at give dem spørgeskemaer. Her spænder den såkaldte social choice-teori imidlertid ben for en løsning, for hvad skulle give agenterne en interesse i at svare sandfærdigt på et spørgeskema? Fiskeren og fabrikanten vil nemlig have en interesse i at overdrive deres præference for henholdsvis rent vand og stor udledning af spildevand, og dermed ville staten komme til at betale for mange penge ud til parterne, og samfundet overinvesterer dermed i forureningsbekæmpelse. Det er dog ikke det eneste problem, som kan give anledning til omkostninger for staten. Eksternaliteterne afslører sig jo ikke af sig selv for bureaukratiet – de skal lokaliseres.³ Hvis omkostningerne ved disse bureaukratiske manøvrer overstiger gevinsterne, er statens handlinger udtryk for *statsfejl*, og derved bliver statsagentens handling *i sig selv* en eksternalitet på skatteyderne (paradoksalt nok).

Hele pointen er, at der er en omkostning forbundet med at benytte sig af en given institution – f.eks. markedet eller staten. I løsningen af forureningsproblemet er markedet såvel som staten udsat for transaktionsomkostninger. Det interessante er, hvilken institution, der er udsat for de *mindste transaktionsomkostninger*. Den institution der kan minimere transaktionsomkostningerne i forbindelse med internaliseringen af eksternaliteten, *bør* foretrakkes ud fra en samfundsøkonomisk synsvinkel. Dette resultat gør, at man kan foretage en udvidelse af Coase-teoremet. Dermed kommer teoremet til at lyde: *hvis der ikke er transaktionsomkostninger, vil de eksterne effekter blive fuldt ud internaliserede uafhængigt af de institutionelle rammer*. I virkelighedens verden er der imidlertid forskel på forskellige institutioner – f.eks. staten og markedet. Coase beskrev i 1930, hvordan den moderne kapitalistiske virksomhed var opstået som efficient institution p.g.a. netop dens evne til at minimere transaktionsomkostninger. En oplagt kandidat til at løse forureningsproblemet må således være virksomheden – i det mindste i det tilfælde, hvor der er tale om eksternaliteter i produktionen. Vickers & Yarrow (1995, kapitel 2 og 3) nævner derudover, at den kapitalistiske virksomhed har yderligere incitament er til at være efficient. Aktieselskabsformen illustrerer dette. Virksomhedens værdi stiger, når aktiekursen stiger, og kursen kan kun stige, hvis investorerne har en forventning om at virksomheden profitmaksimerer (hvilket under visse forudsætninger er det samme som at omkostningsminimere), hvilket igen er betinget af efficient adfærd. Der er ydermere trusselen om, at aktieopkøbere billigt kan overtage virksomheden, hvis den er inefficent, og endelig er der en konkurstrussel. Det er derimod stærkt tvivlsomt om staten som institution er udsat for de samme institutionelle betingel-

ser, og dermed også stærkt tvivlsomt, om staten overhovedet har incitament til at anvende ressourcerne på den mest efficiente facon. Der vil lidt senere blive foretaget en eksplicit analyse af staten og dens incitament.

Kritik af Coase

Coase er blevet kritiseret for, at der i den virkelige verden ikke forekommer transaktioner som dem, der er nævnt i eksemplerne ovenfor. Videre lyder en standardkritik af Coase-analysen, at der i den virkelige verden eksisterer eksterne virkninger, som ikke bliver internaliseret i agenternes handlinger og dermed tilsyneladende udgør en markedsfejl. Det interessante er imidlertid, at *transaktionsomkostningernes størrelse definerer størrelsen af eksternalitets-problemet*, for hvis transaktionsomkostningerne er prohibitivt store, vil en fjernelse af eksternalitets-problemet måske give en mindre indtægtsstigning end den indtægtsnedgang transaktionsomkostningerne udgør, d.v.s. rent faktisk kan det være efficient ikke at foretage sig noget i forbindelse med eksternaliteten (Demsetz 1988, s. 32). Derfor kan det ofte være inefficiant, hvis staten intervenserer blindt, hver gang der opstår en "eksternalitet", forstået på den måde, at godt nok kan der observeres en ekstern virkning, men omkostningen ved at internalisere den er for stor i forhold til gevinsten herved.

En anden hyppig kritik af Coase-teoremet er, at virkelighedens verden ikke er transaktionsomkostningsfri, hvorved argumentation for statsintervention fremkommer. Kritikken om at den Coaseske verden er transaktionsomkostningsfri er imidlertid forfæjlet. Tværtimod henleder Coase netop opmærksomheden på eksistensen af transaktionsomkostninger, idet han påpeger den trivialitet hvormed eksternalitets-problemer løses (se matrix 1), når der ikke er nogen transaktionsomkostninger. Coases centrale budskab er: eksternalitets-problemet opstår, *fordi* der er positive transaktionsomkostninger forbundet med løsningen – d.v.s. internaliseringen – af eksternalitets-problemet. Og hvis man antager nul transaktionsomkostninger, er statsintervention selvsagt ikke nødvendigt – internaliseringen sker per definition af sig selv, hvis blot agenterne er rationelle. Og da den pigovianske analyse videre antager nul transaktionsomkostninger, forekommer argumentet for statsintervention noget mystisk, for problemet kunne lige så vel være blevet løst af agenterne selv, når der er nul transaktionsomkostninger. Sagens kerne er, at Pigous model er misspecificeret, idet den udelukker transaktionsomkostninger som den altafgørende variabel for, hvilken institutionel løsning – markedets eller statens – der er mest efficient.

Privat ejendomsret og eksternaliteter

Spørgsmålet om privat ejendomsret er skadelig eller ej kan sættes ind i en større sammenhæng. Modstandere af fri markedsøkonomi hævder som regel, at en ureguleret ejendomsret vil føre til markedsfejl såsom eksternaliteter. Denne opfattelse er imidlertid forkert. Faktisk er den private ejendomsret opstået som institution, fordi den netop eliminerer eksternaliteter. En af de økonomer, som først fik en forståelse for dette er Harold Demsetz, som har nedfældet dét, jeg vil kalde den centrale tese i ejendomsretsteorien. Det han i artiklen fra 1967 "Toward a Theory of Property Rights", hvor han fastslår, at ejendomsrettens grundlæggende funktion er, at give agenterne *incitament til at internalisere*

eksternaliteter (Demsetz 1967, s. 348):

Property rights develop to internalize externalities when the gains of internalization become larger than the cost of internalization. Increased internalization, in the main, results from changes in economic values, changes which stem from the development of new technology and the opening of new markets, changes to which old property rights are poorly attuned. A proper interpretation of this assertion requires that account be taken of a community's preferences for private ownership. Some communities will have less well-developed private ownership systems and more highly developed state ownership systems. But, given a community's tastes in this regard, the emergence of new private or stateowned property rights will be in response to changes in technology and relative prices. (Demsetz 1967, s. 270)

Demsetz siger altså, at det er ændringer i økonomiske størrelser, der forklarer *ejendomsrettens opståen* som institution. Dette sker, når *gevinsterne ved internalisering bliver større end omkostningerne derved*. Sagt på en anden måde, vil agenterne have incitament til at etablere institutioner, når der sker ændringer i de relative cost-benefit-muligheder. Historien byder på talrige eksemplær på, at ejendomsret spontant er opstået som institution. Et af de mere fascinerende eksempler er givet af North (1981), der viser, at menneskeheden for cirka 10.000 år siden gennemgik det, han kalder "den første økonomiske revolution", netop som følge af indførelsen af et helt nyt institutionelt *set up*. Denne institutionelle ændring kom med landbrugssamfundets opståen for 10.000 år siden. Forløberen for landbrugssamfundet var jæger- og samlersamfundet, d.v.s. en nomadetilværelse, hvor mennesker bevæger sig fra sted til sted og udnytter naturens ressourcer hvert sted – det være sig både planter og dyr. I et nomadesamfund er der ikke privat ejendomsret, men "fælles" ejendomsret, d.v.s. ingen ejer naturens knappe ressourcer (dyr og planter). Under en sådan ejerform udgør folk en negativ eksternalitet på hinanden, for når person A nedlægger et stykke vildt, vil der være mindre til person B. Ydermere har A ikke incitament til at skabe gode vækstbetingelser for hverken dyr eller planter, for gevinsterne herved tilfalder ikke kun ham selv, men også alle andre. Og da A selv skal bære alle omkostninger, vil omkostningerne overstige gevinsterne, hvilket gør noget sådant urentabelt. Ikke desto mindre kunne fælles ejendomsret dog eksistere som efficient institution i mange år, fordi omkostningerne ved at etablere privat ejendomsret til naturressourcerne var for store i forhold til gevinsterne. Sagt på en anden måde var omkostningerne (de negative eksternaliteter) ved at have fælles ejendomsret til ressourcerne små, fordi der var så stor en rigelighed af dem i forhold til (det lille) antal mennesker, som skulle brødfødes. Hvorfor ændrede dette levemønster sig? North hævder, at en stigning i befolkningsvæksten forårsagede en stigning i efterspørgsel på naturens ressourcer, hvilket igen lagde både menneskets og naturens overlevelse under pres. Med andre ord svandt afkastet ved jæger-samlerlivsformen drastisk, og det *omlagde incitamentstrukturen* sådan, at det blev rationelt at foretage en institutionel innovation, der forkastede fælles ejendomsret til fordel for den private ejendomsret. Det skulle vise sig, at et ikke-nomadebaseret landbrug var

en efficiensdominerende institution, selvom der var store omkostninger forbundet med "opfindelsen" og nok især håndhævelsen af privat ejendomsret til jorden. Men så længe gevinsterne ved et nyt ejendomsretsbaseret landbrug overstiger omkostningerne, vil det være efficient at oprette landbrugs-samfund, og det var lige præcis det, mennesket begyndte at gøre. Denne revolution var en enorm ændring, da det pludselig blev en dominerende strategi at udvise væksthæmmende adfærd. Innovationer og anvendelsen af ny teknologi, der ledte til en mere efficient udnyttelse af ressourcerne og dermed banede vejen for at flere menneskers munde nu kunne mættes, var altså ikke et resultat af tilfældige omstændigheder, men et resultat af nye institutionelle forhold. Faktisk kan man i dag se, at disse institutionelle ændringer – "opfindelsen" af ejendomsretten – har været forudsætningen for de enorme økonomiske fremskridt, som mennesket har kunnet præstere i tiden op til i dag.

Empiriske tests af Coase-teoremet

Forsøg med mennesker viser, at det empirisk *ikke* er vanskeligt for dem at nå den Coasianske forhandlingsløsning/samarbejds-løsning. Det dokumenteres bl.a. af Hoffman & Spitzer (1982) og Hoffman & Spitzer (1986), som ved hjælp af laboratorieforsøg har foretaget spilteoretiske tests af Coase-teoremet. I Hoffman & Spitzer (1982) konkluderes det, at litteraturen omhandlende empiriske tests af Coase-teoremet peger på, at Pareto-optimale resultater vil opstå hyppigere, når (1) forsøgspersonerne spiller om store (virkelige) pengebeløb, (2) når parterne kommunikerer ansigt til ansigt, (3) når parterne kan indgå hævdbare kontrakter, (4) når parterne deler gevinsten ved samarbejde ligeligt, (5) når der er fuld information om parternes pay-offs og (6) når gevinsterne udbetales i fuld offentlighed. De foretager selv nogle eksperimenter med grupper på to og tre personer, som skal simulere en forureningseksternalitet med en forurenende fabrik og henholdsvis en og to forureningsramte agenter. Forsøgene blev fuldført med både fuld information og begrænset information. Resultaterne viser, at Coase-teoremet meget klart består den empiriske test, idet 89,5% af 114 beslutninger var Pareto-optimale. Nærmere betegnet blev Coase-teoremet bekræftet, under følgende betingelser (1) der var to parter både med og uden fuld information om parternes payoffs, (2) der var tre personer, hvoraf én var "controller"⁵, under både fuld og begrænset information, og (3) tre parter, én fælles "controller"⁶ og fuld information. Under begrænset information var der således tale om Pareto-optimale udfald i 84,0% af tilfældene.

Teoretisk set skulle man tro, at det bliver sværere at få en Coasiansk forhandlingsløsning, når antallet af involverede parter er stort. F.eks. hvis en fabrik udleder spildevand i en sø, hvor *mange* fiskere holder til. Hvis blot én fisker får lavet en forhandlingsløsning med fabrikken, vil det gavne alle de andre fiskere. D.v.s. vi har et *free rider*-problem, idet ingen af fiskerne tilsyneladende har en interesse i at få en løsning med fabrikken, fordi de spekulerer i at en (eller flere) af de andre fiskere vil få lavet løsningen. I dette tilfælde er løsningen af forureningsproblemet altså et kollektivt gode, og det er netop ud af dette, *free rider*-problemet opstår. Dette teoretiske resultat lægger op til, at agenter af sig selv *ikke* vil kunne tilvejebringe samarbejde. Det overraskende er imidlertid, at Hoffman & Spitzer i deres empiriske tests viser, at præcis det modsatte

gør sig gældende. De lavede tests med grupper på fire og ti personer under fuld og begrænset information samt test i grupper på 20 personer med begrænset information. Samlet set var 93% af alle udfald Pareto-optimale, og antallet af Pareto-optimale udfald faldt ikke, når gruppestørrelsen steg – tværtimod blev efficiensen forbedret med gruppernes størrelse! Det var kun, når der blev indført begrænset information om payoff-værdierne, at efficiensen faldt en anelse (fra næsten 100% til cirka 90%). Videre mener de, at efficiensen kan opretholdes i grupper på op til 38 personer. Hoffman & Spitzer anbefaler på baggrund af deres resultater, at man på *policy*-siden bør tage disse resultater meget alvorligt. Set i lyset af de opløftende tal mener de også, at bevisbyrden bør ligge på de personer, som argumenterer for, at der vil ske markedsfejl og for at staten derfor bør intervenere. Selvom resultaterne taler til fordel for Coase-teoremet, er der alligevel grund til at være påholdende. For det første må det formodes at selve eksperimentets design bidrog til, at transaktionsomkostningerne ved forhandlingerne må have været næsten nul. Det kommer sig af, at alle agenter blev bragt sammen og sat i det samme lokale, hvorefter de kunne begynde at forhandle. I virkelighedens verden, er dette ikke altid tilfældet, og den måske største enkeltkomponent i transaktionsomkostningernes størrelse udgøres netop af sammenbringningen af parterne. For det andet, er det ikke sikkert, at agenterne i den virkelige verden er så dygtige forhandlere, som dem der deltog i eksperimentet (universitetsstuderende), selvom det bestemt ikke kan afvises. Ofte er eksternaliteter noget der opildner følelser – måske endda had – imellem de stridende parter, og det kan muligvis reducere antallet af efficiente udfald.

Den ultimative test foregår dog i den virkelige verden – udenfor laboratoriet. I nogle af de mere prominente "virkelige tests" ser vi sjovt nok, at virkelighedens mennesker er "venlige" individer, der gerne vil samarbejde om tilvejebringelsen af et kollektivt gode (som i princippet også kan være en forhandlingsløsning på et eksternalitets-problem). Coase (1988) illustrerer denne pointe i sin historiske redegørelse for de engelske fyrtårne, der i princippet ikke skulle kunne udbydes uden statsintervention, da et fyrtårn er et kollektivt gode. Men faktisk blev de engelske fyrtårne udbudt i privat regi, og det kunne godt betale sig for fyrtårnsejerne – *uden* statsintervention. Faktisk forsøgte staten – måske som et resultat af statsfejl – at modarbejde de private fyrtårne, hvilket staten til sidst fik så meget held med, at de private fyrtårne endte med at blive nationaliseret.

Man kan spørge sig selv, om det er udtryk for en empirisk anomali, at forureningsproblemer med status af kollektive goder kan løses uden statsintervention. Med andre ord: er der da slet ingen teoretiske argumenter for løsningen af disse problemer? Svaret er, at der er gode teoretiske grunde til at tro, at løsningen kan forekomme. Ikke desto mindre er dette i sig selv en større diskussion, som i vidt omfang er af ret teknisk (og især spilteoretisk) natur. For en nærmere analyse af disse problemer vil jeg henvise til Bartholdy (1998) og Sugden (1986).

Public choice, det politiske marked og eksternaliteter skabt heraf

Selvom økonomer stiller mål op for, hvad staten *børg* gøre for at opnå efficiens og undgå velfærdstab, så er det ikke ensbetydende med, at staten faktisk gør det. Som tidligere nævnt hænger det sammen med, at den enten mangler den fornødne viden/information eller incitamentet. At den mangler den for-

nødne *viden/information* om den efficiente regulering hænger sammen med transaktionsomkostninger med at indsamle og bearbejde den viden, der er en forudsætning for en efficient statsintervention. Dertil kommer det såkaldte handlingsparadoks, som har en totalødelæggende virkning på argumenter for statsintervention. Den såkaldte public choice-teori har lagt hovedvægten på statens manglende *incitament*er til at være en benevolent diktator, idet der anlægges en mikroøkonomisk betragtning på agenterne på "det politiske marked", som fortrinsvis består af vælgere, politikere, interessegrupper og bureaukrater. Public choice har som udgangspunkt en antagelse om, at agenterne på det politiske marked vil handle individuelt rationelt og gevinstmaksimerende. D.v.s. en given agent vil kun foretage handlinger, når de personlige fordele er større end de personlige omkostninger derved. Denne erkendelse adskiller sig fra det syn traditionel neo-klassisk teori har på disse agenter. Her antages det, at bureaukrater og politikere drives af en stræben efter samfundsøkonomisk efficiens, og at de i jagten herpå tilsidesætter alle personlige motiver. En sådan antagelse er naturligvis ikke realistisk. I virkelighedens verden er der andre motiver, der driver dem.

I dette afsnit vil jeg først undersøge de samfundsøkonomiske konsekvenser af, at det politiske marked får frit spil i et repræsentativt demokrati. Dette er nødvendigt, fordi det viser sig, at det politiske marked skaber eksternaliteter, der er fuldt ud sammenlignelige med de eksternaliteter, der opstår på et marked. Jeg vil begrænse mig til at analysere bureaukratiet og politikere. Dernæst vil jeg sætte de public choice-teoretiske erkendelser ind i en miljømæssig sammenhæng for at undersøge, om staten overhovedet kan tænkes at handle i overensstemmelse med den traditionelle velfærdsteori.

Bureaukratiet

Public choice-teori analyserer primært repræsentative demokratier og disses politiske strukturer. Hver enkelt agent i staten betragtes på den samme måde som *homo oeconomicus*, d.v.s. som en gevinstmaksimerende agent. Hver enkelt agent – bureaukrat, politiker, vælger, interessegruppeleder – handler således på et "marked" for politiske ydelser, idet der i et repræsentativt demokrati eksisterer en efterspørgsel og et udbud af politiske ydelser, der kan være til gensidig gavn for de handlende parter – men ikke nødvendigvis til gavn for helheden, som det om lidt vil blive vist.

En af de centrale agenter er bureaukraten. I modsætning til neo-klassisk teori behandler public choice ikke bureaukratiet som en ansigtsløs og neutral agent, der søger at skabe betingelser, der optimerer produktion og nytte i samfundet. Faktisk foretager denne skole en udvidelse af den metode og de antagelser, som neo-klassisk teori tildeler de traditionelle agenter (forbrugere og producenter). Således betragtes et politisk marked, hvor bureaukraterne udstyres med gevinstfunktioner og dermed også motiver for at handle på en bestemt, systematisk måde. Den centrale antagelse om bureaukrater er, at de vil søge at *maksimere deres budget*, for derved at vinde prestige, magt, anvarsområder m.v. At bureaukraten maksimerer sit budget betyder måske endvidere en større løn samt en konsolidering af den afdeling lige netop den enkelte bureaukrat arbejder i. Ingen vil derfor forvente, at en bureaukrat vil protestere over at få forøget sit budget. Det klassiske bidrag til forståelsen af bureaukratiet blev leveret af Niskanen, som netop formulerede denne antagelse.⁷ Niskanen betragtede med

rette bureaukratiet som et monopol – et monopol på regulering og styring af statens opgaver forstået på den måde, at der ikke findes nogen konkurrence med andre bureaukrater om tilvejebringelsen af en efficient regulering af staten. På denne måde kan det hævdes, at der er tale om et fysisk monopol. Med dette monopol følger et andet monopol, nemlig informationsmonopolet om statens funktionsmåde og den måde hvorpå staten reguleres. Bureaukratens indsigt i disse forhold vil til enhver tid overstige den viden bureaukratens arbejdsgiver – ministeren – har om staten, samt naturligvis den viden, som agenter uden for statsadministrationen har. Denne situation svarer til et såkaldt *principal-agent-forhold* med asymmetrisk information imellem parterne, hvor bureaukraten selvsagt vil have gode muligheder for at handle opportunistisk ved ikke at minimere omkostningerne ved "produktionen". Faktisk viser Niskanen, at der vil være incitament til at fordoble det statslige output i forhold til det socialt efficiente. Når bureaukratiet således ikke minimerer budgetterne, vil det påføre skatteyderne en negativ eksternalitet i form af for høje skatter. I princippet er der ingen forskel på en sådan statseksternalitet og markedsskabte eksternaliteter, og derfor er den værd at fremhæve. Med andre ord har bureaukratiet en egeninteresse i at skabe *statsfejl*.

Hvorfor stoppes inefficiet adfærd ikke? Når bureaukratiet har en egeninteresse i at overekspandere output i den offentlige sektor, skulle man jo tro, at dette ville skabe et nyt incitament for politikerne til at få stoppet denne inefficiens. Det kunne tænkes, at en opmærksom politiker kunne høste flere stemmer herved. Tingene er imidlertid ikke så simple som så. Der er fire grunde til, at det vil være vanskeligt at stoppe inefficiet adfærd i bureaukratiet.

Den første årsag er, at der ikke findes nogen objektiv, præcis og veldefineret målestok for succesfuld adfærd i bureaukratiet. På det private marked er profit et succeskriterium. For bureaukraten findes et sådant mål ikke, og som følge heraf er det let at dække over inefficiens og i stedet forfølge private mål, såsom at ekspandere budgettet. Den anden årsag til, at det er meget svært at dæmme op for inefficiet bureaukratadfærd er, at informationer om bureaukratiets præstationer ofte kommer fra en ikke-uvildig instans, nemlig bureaukratiet selv. Det er her, det førømtalte *principal-agent-forhold* gør sig gældende, idet bureaukraten ved mere om forholdet imellem omkostninger og output end andre agenter. Det giver bureaukraten et incitament til at sløre og manipulere med information til politikerne, så de får indtryk af, at bureaukratiet drives på et omkostningsminimum. Naturligvis vil en rationel politiker vide, at bureaukratiet har disse incitament, men grundet den asymmetriske information, vil det tit være umuligt for ham at "afsløre" tingenes rette tilstand. For det tredje betyder identificeringen af en inefficiet statsaktivitet ikke, at aktiviteten bliver standset. Det hænger sammen med, at der er uklare succeskriterier, som gør det svært at skelne fiasko fra succes. Selv hvis det kommer for dagen, at en af bureaukratiet's aktiviteter er inefficiet, vil bureaukratiet selv have en interesse i at argumentere for, at aktiviteten ikke skal stoppes, men tværtimod skal tilføres flere ressourcer, så der kan blive "rettet op" på situationen. For det fjerde udgør bureaukratiet og dets "kunder" (f.eks. et forsvarsministerium og militæret) en stærk alliance med incitament til at holde hinanden stærke, eftersom de lever af hinandens eksistens. Disse to parter er som regel godt organiserede og har en særinteresse til fælles:

deres egen gensidige trivsel. Tilmed er de stærkere end vælgerne, selvom vælgerne talmæssigt er størst. Men netop fordi vælgerne er mange, vil der være store transaktionsomkostninger forbundet med at undersøge og opdage den information, der dokumenterer inefficiensen, fordi en stor uorganiseret gruppe lider under et *free rider*-problem, da det er et kollektivt gode at få fjernet inefficiensen. Skulle en lille gruppe af vælgere således udføre en sådan afsløring af inefficiens, ville det koste dem uforholdsmæssigt mange ressourcer, og det er langt fra sikkert at gevinsterne derved, ville overstige omkostningerne. Derudover ville gevinsterne også tilfalde *free riderne*. Det siges således, at vælgerne har en interesse i at være *rationelt ignorante*.

Tilbage står konklusionen, at der i statsbureaukratiet er skadelige incitamenter set ud fra et velfærdsøkonomisk perspektiv. Incitamentene går i retning af overudbud af ressourcer i den offentlige sektor. Denne adfærd er skadelig, fordi der er offeromkostninger forbundet dermed. Alle de ressourcer, der går til at finansiere en overudbydende offentlig sektor, kunne nemlig have givet et større afkast i anden anvendelse. Dertil kommer de mulige forvridninger og velfærdstab, der er forbundet med den måde hvorpå en moderne stats skattesystem er indrettet på. Således ses det, at bureaukratiet har incitamenter til at udgøre en *negativ eksternalitet* på dens omgivelser. Det er derfor klart, at en for stor offentlig sektor vil forhindre – og ligefrem tilskynde til – inefficent anvendelse af samfundets ressourcer.

Politikere

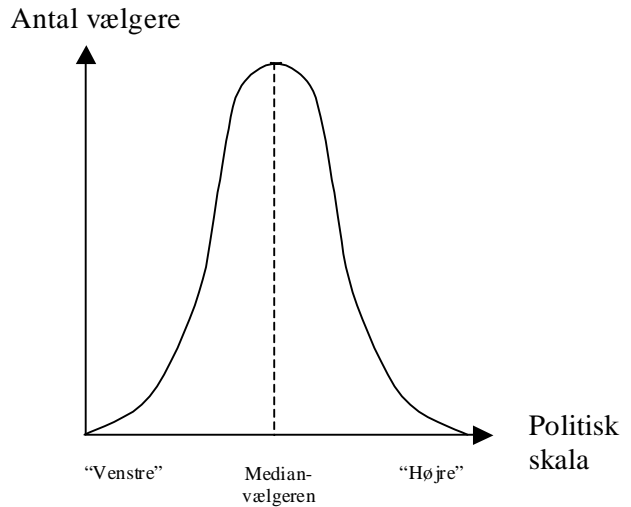
En anden central agent på det politiske marked er politikeren. Når politikeren handler rationelt, vil også han kunne skabe statsfejl i form for store skatteomkostninger. En af de vigtigste årsager hertil er *skattediskrimination*, som betyder, at et flertal i et demokrati stemmer overførsler "hjem" til visse personer eller grupper helt eller delvist på bekostning af den tabende minoritet (Gwartney & Wagner 1988, s. 17-18). På denne måde er majoriteten med til at skabe en *negativ eksternalitet* for minoriteten. Der er i princippet ikke forskel på en sådan statsfejl og en markedsfejl, hvorfor den kan kaldes for en *statsfejl*. Det følger af, at Pareto-optimalitet på det politiske marked kræver *enstemmighed*, og at enhver afvigelse fra enstemmighed implicerer statsfejl. I en velfærdsteoretisk sammenhæng må det anses for dybt bekymrende, at 40 års social choice-studier har fastslået at *ingen* kollektive beslutningsprocedurer er tilbøjelige til at være Pareto-optimale.⁸ Når majoriteten ikke tager hensyn til de eksterne omkostninger, den påfører mindretallet, siger økonomisk teori, at man vil kunne forvente at se et for stort omfang af den skadelige aktivitet, *in casu* et for stort offentligt forbrug. På denne måde er kollektive beslutninger med til at gøre de offentlige budgetter for store og samtidig skabe eksternalitetsproblemer.

Med analyserne af bureaukrater og politikere, vil jeg nu igen tage fat på de traditionelle eksternalitetsproblemer, der vedrører forurening, og sætte disse ind i en public choice-teoretisk kontekst.

Statsfejl og markedsfejl: eksternaliteter

Hvorvidt velfærd optimeres eller ej er betinget af de institutionelle rammer et givet samfund har. Den neo-klassiske velfærdsteori er imidlertid blind over for dette faktum, idet neo-klassisk teori er transaktionsomkostningsfri, hvilket be-

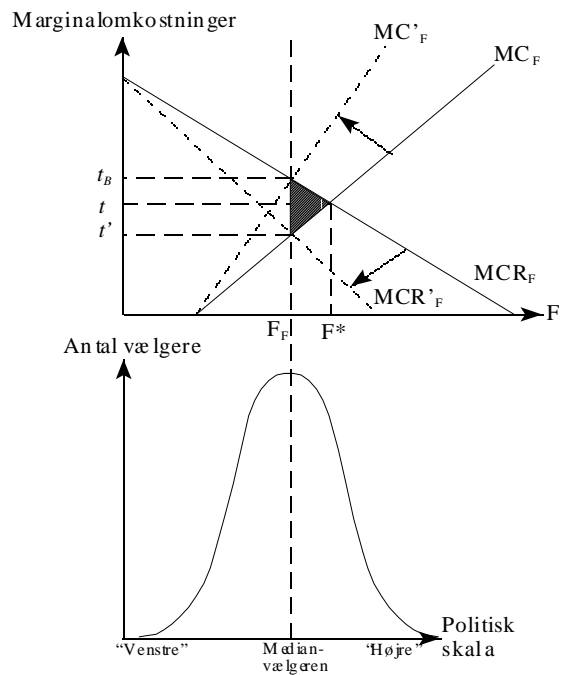
tyder, at den institutionelle ramme er lige gyldig. Dette følger ganske enkelt af Coase-teoremet, som også kan bruges på det politiske marked: *Hvis transaktionsomkostningerne i en økonomi er nul, er dens vækstpotentiale og evne til at opnå allokativ efficiens uafhængig af det politiske regime*. Men hvis transaktions-

Figur 2. Medianvælger-teoremet

omkostningerne er positive – hvad de er i virkelighedens verden – så har det en stor betydning hvilke politiske strukturer, der er i økonomien. Med andre ord vil det politiske regime, som minimerer transaktionsomkostningerne, være det mest efficiente.

At beskaffenheden af det politiske regime har en betydning for hvordan eksternalitetsproblemer løses, vil jeg forsøge at give et svar på nedenfor. Det vil jeg gøre ved at sætte

Figur 3. Eksternaliteter og det politiske marked.

eksternalitetsproblematikken ind i en institutionel, politisk ramme på. Nedenfor vil jeg således præsentere en grafisk model, der indeholder et eksternalitetsproblem og et politisk

marked bestående af politikere, bureaukrater og vælgere. Det antages, at politikerne vil følge medianvælgerens position i det politiske spektrum. Medianvælger-teoremet kan illustreres ved figur 2. Den viser, at langt ude i venstre del af figuren (på venstrefløj) er koncentrationen af vælgere lille. Det samme gør sig gældende med højrefløj: her er der også få vælgere. Inde i midten af vælgerfordelingen er der derimod en høj koncentration af vælgere. Ved kurvens maksimumpunkt finder man således medianvælgeren. D.v.s. hvis politikerne vil have så mange stemmer som overhovedet muligt (maksimere antallet af stemmer), vil det være rationelt for ham, at søge ind imod medianvælgerens holdning. Dette vil typisk gøre sig gældende i sager, hvor der er stor (medie)bevågenhed, d.v.s. i sager, hvor næsten alle vælgere tager stilling. Derudover antages det i modellen, at bureaukraterne vil maksimere deres budget ved at sætte en så høj skat som overhovedet muligt, og at vælgernes præferencer er givet ved vælgerfordelingen. Desuden antager vi, at der er asymmetrisk information mellem bureaukratiet og de øvrige aktører, d.v.s. det koster transaktionsomkostninger at få asymmetrisk information ud til alle agenter. Problematikken er opsummeret i figur 3.

Det efficiente forureningsomfang er F^* . Imidlertid er eksternaliteten et offentligt anliggende, da eksternaliteten tiltrækker sig politisk opmærksomhed, og derfor er det politiske marked involveret. Medianvælgerens præference for et givet forureningsomfang bliver således fulgt af politikerne. Problemet er, at medianvælgeren "gætter" forkert, når han fastlægger sin præference for et vist forureningsomfang. Det skyldes, at han p.g.a. transaktionsomkostninger ikke besidder korrekt information om MC_F - og MCR_F -kurvernes sande placering. Med andre ord har medianvælgeren ingen information om størrelsen af de sande omkostninger og gevinster ved at forurene. Politikerne vælger at følge medianvælgeren og sætter således bureaukratiet til at få gennemført en forurening på F^* . Dette sker ved at indføre en Pigou-skat, som under antagelse af nul statslige transaktionsomkostninger sættes til t . I det følgende vil jeg altså antage, at bureaukratiet ikke har nogen transaktionsomkostninger ved at sætte Pigou-skatten (meget urealistisk). I tilfælde af et stort antal implicerede parter i eksternalitets-problemet, vil bureaukratiet i virkelighedens verden *overhovedet* ikke have kendskab til kurvernes placering – deres gæt på kurvernes placering er altså meget forkert. Er der få agenter (f.eks. to) vil det måske kende den approksimative placering af kurverne. Vi vil vise, at uanset om der er få eller mange agenter og på trods af den urealistiske antagelse om nul statslige transaktionsomkostninger, vil bureaukratiet ikke have incitament til at allokere efficient. Lad os til at begynde med antage, at der er få agenter.

I stedet for at lave en optimal løsning, vil bureaukratiet udnytte den asymmetriske information og deres egen "ekspertstatus" til at maksimere sit budget, givet den politiske præference for et vist forureningsomfang. Der er to måder at nå F_F på. Bureaukratiet kan annoncere, at kurven MC_F og MCR'_F er gældende, hvilket resulterer i skatten t' . Denne handling er set fra bureaukratens side Pareto-domineret af en anden handling, nemlig at annoncere, at MC'_F og MCR_F er gældende, hvorved skatten bliver t_B . *Selv* hvis vi antager, at bureaukraten kan opnå *gratis* information om kurvernes sande placering og kan foretage en *omkostningsfri* skatteintervention, vil den således ikke have *incitament* til at sætte den socialt efficiente skat, idet

den nemlig selv kan høste et større budget i form af en gevinst på $(t_B - t')F_F$ ved at sætte t_B . Dette skaber et velfærdstab på det skraverede areal i figur 3. Pigou-skatten skal i princippet bruges til at betale kompensation til den skadede part, og egentlig skal denne kompensation kun have en størrelse på t , d.v.s. en af parterne er blevet snydt, idet han har betalt for meget i skat ($t_B > t$). Hvorfor reagerer den person, der er blevet snydt ikke? Svaret er, at han intet incitament har til at protestere, idet hans samlede stemmewægt for det første går imod nul (også kendt som *Downs' paradox of voting*). For det andet ville omkostningerne ved at organisere en protest med stor sandsynlighed overstige gevinsten ved at få overbevist vælgere og politikere om, at der er sket snyd.

Det andet tilfælde opstår, når der er et stort antal implicerede parter i eksternalitets-problemet. Da vil det i praksis – men ikke i denne model – blive meget svært for bureaukratiet at finde frem til den rette placering af kurverne. I denne model koncentrerer vi os om, at bureaukratiet ikke har et incitament til at sætte den rette skattesats. Når der er mange agenter i eksternalitets-problemet, vil det blive mere og mere vanskeligt at gennemskue, om der bliver betalt for meget skat, d.v.s. om den marginale forurener betaler for den skade, han påfører andre agenter. De agenter der bliver snydt – ved at betale for meget i skat – ville kunne hente en potentiel gevinst ved at organisere en protest imod skatten. Dette skal så flytte medianvælgerens position i det politiske spektrum. At få flyttet medianvælgerens position er et eksempel på et *problem of collective action* for dem der bliver snydt, d.v.s. der er et kollektiv gode-problem. Betingelsen for, at en *collective action* er rentabel, er imidlertid, at (transaktions)omkostningerne herved er mindre end gevinsten ved at få ændret skattesatsen. Om dette er tilfældet i praksis kan vi ikke sige noget om – det må være et resultat af de faktisk gældende omstændigheder, men hvis antallet af vælgere er stort, vil transaktionsomkostningerne ved at flytte vælgerfordelingen blive prohibitivt store.

Hvis vi antog, at bureaukratiet p.g.a. transaktionsomkostninger ikke kendte placeringen af kurverne, ville vi nærmere os den situation, som karakteriserer den virkelige verden. Men da ville billedet blive endnu mere broget. Skattens størrelse ville blive fastsat mere eller mindre arbitrært og kan således ikke forventes at løse eksternalitets-problemet. Lad os – for at få gøre problemet realistisk – indføre positive statslige transaktionsomkostninger. Skattesatsen vil da blive højere end den optimale Pigou-skat, da der i staten er omkostninger forbundet med at drive bureaukratiet (både faste omkostninger og variable omkostninger (løn og informationsindsamling)). Det betyder, at staten er nødt til at opkræve yderligere en skat for at finansiere driften af bureaukratiet. Men enhver skattesats der divergerer fra den optimale Pigou-skat er imidlertid ødelæggende i forhold til at opnå Pareto-optimalitet, og vil dermed skabe et velfærdstab. Hvad enten der således lægges noget til Pigou-skatten, eller om der opkræves en anden skat – f.eks. indkomstskat – så vil staten være ude af stand til at handle optimalt. Indkomstskatter har tilmed forvridende egenskaber, hvilket også må regnes med på omkostningssiden, når vi opvejer fordele og ulemper ved statsintervention. Når vi oveni dette inddrager de incitamentsmæssige problemer i bureaukratiet med at sætte den optimale skat, vil statsfejlene blot blive yderligere forværret.

Der er flere konklusioner at drage af ovenstående diskus-

sion. For det første ses det, at bureaukратиets nyttefunktion som sådan ikke påvirket af at maksimere velstand, d.v.s. den vil ikke tøve med at intervenere, selvom det er skadeligt. I stedet er bureaukратиets nyttefunktion påvirket af budgettets størrelse (og dermed dens aktivitets/interventionsniveau) eller majoritære principper. At majoriteten – hvad enten denne er et flertal i befolkningen eller parlamentarikerne – skulle være bedre informeret om de decentrale markedsforhold forekommer dog usandsynligt, d.v.s. heller ikke her vil der fremkomme brugbar information, som kunne ligge til grund for en succesfuld information. For det andet er majoritære principper altså med stor sandsynlighed i modstrid med velstandsmaksimering. Mere generelt er det, at staten intervenserer ikke et tegn på velfærdsforbedrende adfærd. For det tredje har den østrigske teori fastslået, at selv *hvis* incitamenterne var til stede, så er det ikke muligt at kalkulere sig frem til de optimale skatter p.g.a. *informationsproblemer* og handlingsparadokset. Det sidste problem er næsten fuldstændig overset i eksternlitteraturen, men det er måske det skarpeste argument af alle imod statsintervention. Samlet set er den neo-klassiske myte om staten som den benevolente og omnisciente diktator punkteret.

Konklusion

I indledningen til denne artikel skrev jeg, at den overordnede problemstilling var ligeså gammel som Adam Smith. Han forsøgte at forklare, hvorfor "nationernes velstand" opstod. Jeg har argumenteret for, at institutioner spiller en overordentlig stor rolle i økonomi og i forbindelse med velstandsmaksimering. En af de steder, hvor institutioner ikke har spillet nogen rolle, er paradoksalt nok i neo-klassisk teori. Især inden for neo-klassisk velfærdsteori har teorierne været misspecificerede, fordi transaktionsomkostninger er blevet bortantaget, hvilket har givet teorierne et temmelig trivielt præg. Det er også en af årsagerne til, at denne artikel har beskæftiget sig med velfærdsteori i form af eksternaliteter. Her er den institutionelle betydning måske klarere end nogen andre steder. Det var Coase den første til at indse, og senere har økonomer efter ham fulgt op på problemstillingerne. I princippet kunne andre markedsfejl udsættes for en institutionel analyse.

Den institutionelle tilgang til økonomisk teori har stadig mange uløste spørgsmål, hvilket til dels må hænge sammen med den institutionelle skoles unge alder og ringe udbredelse. Med andre ord er institutionel teori i dag ikke *mainstream*-teori. Ikke desto mindre har den institutionelle teori en forbløffende forklaringssevne og realisme i forhold til neo-klassisk teori. Disse videnskabelige fremskridt er ikke sket ved at hele det neo-klassiske apparatur er blev kastet over bord. Det neo-klassiske apparatur er blot blevet suppleret med relative få og enkle ingredienser, hvoraf den mest iøjnefaldende er transaktionsomkostningsbegrebet. *Videnskabsteoretisk* set er det tilfredsstillende, at en teori med simple og få antagelser er i stand til at udvide de forklarings- og forudsigelsesmæssige horisonter på ganske betydelig vis i forhold til neo-klassisk teori. Den institutionelle tilgang er med andre ord ikke nødsaget til at foretage så mange oversofistikerede (matematiske) krumspring for at nå frem til realistiske resultater i forhold til neo-klassisk teori. Heri ligger skolens styrke. Dens svaghed ligger i, at den endnu er ung, og at et decideret *main stream*-teoriapparat ikke er tilpasset nutidens økonomer med deres professionelle forkærlighed for matematik og formaliseringer.

Dermed ikke sagt at matematik ikke er ønskværdig, for matematiske modeller bidrager til overblik og kontrol over de problemer, som er til behandling. Det ideelle er at foretage korrekte matematiske modelleringer af virkeligheden. Imidlertid er det – indtil videre – et uløst problem, hvordan økonomer modellerer transaktionsomkostninger i deres modeller. Således er det ofte blevet hævdet, at transaktionsomkostninger er "usynlige" i den forstand, at de ikke er direkte observerbare (ligesom f.eks. forbrugernes nytte).

Alt i alt ligger der mange fremtidige udfordringer i de her påpegede problemer. Løsningen på disse videnskabelige problemer skal nok løses på den måde, som videnskabsmænd hidtil har løst de gåder, verden stiller os. Nemlig ved at følge Karl Poppers ideal: videnskabsmænd skal fremsætte så dristige hypoteser som muligt, og derefter lade dem teste empirisk. Det er i sidste ende denne metode, som vil afgøre i hvilken retning den videnskabelige "evolution" vil antage. Om økonomisk *main stream*-teori i fremtiden vil være præget af institutionelt tankegods eller mere neo-klassisk orienteret tankegods, kan der således ikke siges noget om for nærværende.

Den institutionelle tilgang til økonomisk teori er af ren positiv karakter, d.v.s. den er i en politisk-filosofisk kontekst værdifri. Tager vi skridtet fra det positive univers til det normative – fra *er* til *bør* – opstår der dog interessante perspektiver. Set ud fra en libertariansk synsvinkel, må den institutionelle skole således – som det forhåbentlig fremgår af nærværende artikel – siges at give flere opmuntrende resultater, idet det er blevet vist, at den private ejendomsret, som institution, i en lang række tilfælde er overlegen i forhold til statsinstitutionen. Den normative konklusion af at den private ejendomsret *er* mere effektiv *bør* bevirke, at staten fortrænges til fordel for markedet. Dermed bygges der bro imellem økonomisk teori og libertariansk politisk filosofi, og i denne forstand kan det påstås, at libertarianismen er en smuk ideologi – libertarianismen kan både begrundes ud fra moralsk vinkel, men også ud fra en streng økonomisk vinkel.

Litteratur

- Alchian, Armen A. (1977): "Some Economics of Property Rights" i *Economic Forces at Work*. (Oprindeligt Alchian (1965) i *Il Politico* 30, nr. 4.)
- Anderson, Terry L. & Hill, P.J.: "The Evolution of Property Rights: A Study of the American West". *Journal of Law and Economics* 18, nr. 1.
- Axelrod, Robert (1990): *The Evolution of Cooperation*. Penguin.
- Axelrod, Robert (1981): "The Emergence of Cooperation among Egoists". *American Political Science Review* 75, no. 2 (1981).
- Bakka, J.F. & Fivelsdal, E (1995): *Organisationsteori*. Handelshøjskolens Forlag.
- Bartholdy, Rasmus (1994): "Kalkulationsdebatten". Projekt i økonomisk historie. Økonomisk Institut, Københavns Universitet.
- Bartholdy, Rasmus (1998): "Institutioner og økonomisk teori". Specialeopgave i økonomi. Økonomisk Institut. Københavns Universitet.
- Brown, CV & Jackson, P. M. (1990): *Public Sector Economics*. Blackwell.
- Brøns-Petersen, Otto (1995): "Velfærdsteorien og Coase". Endnu upubliceret artikel.
- Buchanan, James M. (1988): "An Economic Theory of Clubs". Fra *The Theory of Market Failure: A Critical Examination* (Cowen, Tyler (1988) (ed.)) s. 111-126. i *The Theory of Market Failure* (ed. Tyler Cowen). George Mason University Press, Fairfax, Virginia.
- Coase, Ronald (1937): "The Nature of the Firm". *Economica* 16, november (new series) s. 386-405.

- Coase, Ronald (1960): "The Problem of Social Cost". *Journal of Law and Economics*, vol. 3. s. 1-45.
- Coase, Ronald (1988): "The Lighthouse in Economics". Fra *The Theory of Market Failure: A Critical Examination* (Cowen, Tyler (1988) (ed.)) s. 193-208.
- Coase, Ronald (1991): "The Institutional Structure of Production". Nobel-prisforelæsningsen i Stockholm.
- Cooter, Robert & Ulen, Thomas (1996): *Law and Economics*.
- Dahlman, Carl J. (1988): "The Problem of Externality". Fra *The Theory of Market Failure: A Critical Examination* (Cowen, Tyler (1988) (ed.)) s. 209-234. Oprindeligt Dahlman (1979) fra *Journal of Law and Economics* 22, april.
- Demsetz, Harold (1988): "The Exchange and Enforcement of Property Rights". I *Ownership, Control and the Firm* s. 31-46. Basil Blackwell. Oprindeligt Demsetz (1964): *Journal of Law and Economics* oktober 1964.
- Demsetz, Harold (1967): "Toward a Theory of Property Rights". *American Economic Review* 57, maj, nr. 2.
- Demsetz, Harold (1969): "Information and Efficiency: Another Viewpoint". *Journal of Law and Economics* 11: 1-22.
- Demsetz, Harold (1988): "The Private Production of Public Goods". Fra *The Theory of Market Failure: A Critical Examination* (Cowen, Tyler (1988) (ed.)) s. 111-126.
- Gibbons, Robert (1992): *Game Theory*. Harvester: Wheatsheaf.
- Gwartney, James D. & Wagner, Richard E.: "Public Choice and the Conduct of Representative Government". I *Public Choice and Constitutional Economics* (ed. Gwartney & Wagner) s. 3-28.
- Hayek, F.A. von (1973): "Economics and Knowledge". I *L.S.E. Essays on Cost*. Ed. J.M. Buchanan & G.F. Thirlby. London School of Economics and Political Science.
- Hayek, F.A. von (1990): *Denationalisation of Money – the Argument Refined*. Hobart Paper 70 (special). 3. udgave. London: Institute of Economic Affairs.
- Hoff, Trygve J.B. (1981): *Economic Calculation in the Socialist Society*. Indianapolis: Liberty Press.
- Hoffman, Elizabeth & Spitzer, Matthew L. (1982): "The Coase Theorem: Some Experimental Tests". *Journal of Law and Economics* volume XXV (1), april 1982, s. 73-98.
- Hoffman, Elizabeth & Spitzer, Matthew L. (1986): "Experimental Tests of the Coase Theorem with Large Bargaining Groups". *Journal of Legal Studies* volume XV (1), januar 1986, s. 149-172.
- Kirzner, Israel M. (1990): *Perception, Opportunity, and Profit: Studies in the Theory of Entrepreneurship*. University of Chicago Press.
- Knudsen, Christian (1994): *Økonomisk Metodologi*, (bind 1). København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- König & Nielsen (1996): *Økonomisk leksikon*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Lange, Oskar & Taylor, Fred M. (1974): *Om socialismens økonomiske teori*. Blytman.
- Maddison, Angus (1991): *Dynamic Forces in Capitalist Development*. Oxford: Oxford University Press.
- Mises, Ludwig von (1966): *Human Action: A Treatise on Economics*. Contemporary Books.
- Mueller, Dennis C. (1996): *Public Choice II*. Cambridge University Press.
- North, Douglass C. (& Thomas, Robert Paul) (1981): *Structure and Change in Economic History*. W. W. Norton.
- North, Douglass C. (1996): "Economic Performance Through Time". Fra *Empirical Studies in Institutional Change* Ed. Alston, Eggertson & North. Cambridge: Cambridge University Press.
- Olson, Mancur (1965): *The Logic of Collective Action*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pelikan, Pavel (1991): "Efficient Institutions for Ownership and Allocation of Capital". Papir fremlagt på et IUI-seminar om "Capital; its Value, its Rate of Return and its Productivity" i Stockholm den 5.-6. marts 1991. Arrangør: IUI (Industriens Utdenningsinstitut).
- Plott, Charles R. (1976): "Axiomatic Social Choice Theory: An Overview and Interpretation". *American Journal of Political Science*, XX, no. 3, august 1976.
- Riker, William H. (1982): *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. W. H. Freeman.
- Schmidtz, David (1991): *The Limits of Government: An Essay on the Public Goods Argument*. Westview Press.
- Schotter, Andrew (1981): *The Economic Theory of Social Institutions*. Cambridge University Press.
- Sugden, Robert (1986): *The Economics of Rights, Co-operation and Welfare*. Basil Blackwell.
- The Economist* den 20. september 1997.
- Vickers, John & Yarrow, George (1995): *Privatization: An Economic Analysis*. MIT Press.
- Umbeck, John (1978): "A Theory of Contractual Choice and the California Gold Rush". *Journal of Law and Economics* 21.
- Wiseman, Jack (1973): "Uncertainty, Costs, and Collectivist Economic Planning". I *L.S.E. Essays on Cost*. Ed. J.M. Buchanan & G.F. Thirlby. London School of Economics and Political Science.

Noter

1. En Pareto-optimal tilstand, er defineret som en tilstand, som ikke er Pareto-dominerede af andre tilstande. Hvis en tilstand, A, Pareto-dominerer tilstand B, er det fordi man ved at gå fra A til B kan stille mindst ét individ bedre uden at stille andre værre. En Pareto-optimal tilstand er således en tilstand som ikke kan ændres uden at mindst ét andet individ stilles værre.
2. Brugsretten omtales også somme tider som "ejendomsretten". Coase (1960) foretrækker selv, at "ejendomsretten" bliver fortolket som brugsretten til en ressource, d.v.s. hvis man har en knap ressource skal ejerskabet til ressourcen fortolkes som brugsretten til ressourcen.
3. Om dette sker er et ubesvaret spørgsmål. Men sandsynligvis har staten ikke kendskab til alle eksterne effekter i økonomien, og den har heller ikke kendskab til om omkostningerne ved at sætte en skat på dem er for høje. Staten intervenserer ikke, når naboen spiller høj musik. Det rejser et andet ubesvaret spørgsmål: hvor stor skal eksternaliteten være for, at staten skal intervensere?
4. På engelsk bruges betegnelsen *government failure*.
5. En "controller" er en spiller, som har magt til at bestemme fordelingen af brugsretten (også tit kaldet "ejendomsretten") til en ressource. I forureningsspillet svarer det til, at fabrikken kan give ejendomsretten til sig selv, og ikke til de forureningsramte.
6. En fælles "controller" svarer til, at de to forureningsramte parter sammen har magt til at bestemme fordelingen over brugsretten til en ressource (også tit kaldet "ejendomsretten").
7. For en fremstilling af Niskanen's bureaukratmodel se Mueller (1996) s. 250-254.
8. Jeg vil af pladmæssige årsager ikke her gennemgå den meget interessante social choice-litteratur. Læseren henvises til Plott (1976), der har lavet en yderst grundig oversigtsartikel om dette forskningsfelt. Her viser Plott, hvorledes kollektive beslutningsprocesser ikke går i ligevægt, d.v.s. groft sagt kan et kollektiv ikke "bestemme sig" til at have præferencer p.g.a. strategisk adfærd, cykler (Condorcet-paradokset), manipulation, afstemningsrækkefølger etc. Kun under meget specielle – men urealistiske – forudsætninger er det muligt at etablere Pareto-optimale udfald af kollektive beslutninger. Der henvises også til Riker (1982) for en endnu grundigere gennemgang af social choice-litteraturen.

Anmeldelser

Staten og de intellektuelle

Steen Steensen: *Problemet med de intellektuelle*. Abildgaard & Brødsgaard Forlag, 1998. 176 pp. paperback. ISBN 87-982291-9-5.

Sammenlignet med andre lande har Danmark altid haft – og har fortsat – en udpræget mangel på egentlige liberalistiske tænkere. Derfor skal man værdsætte, når en sådan er til stede og gør sig bemærket. I den henseende er vi så heldige at have Steen Steensen. Han er en hyppig og skattet bidragyder til dette tidsskrift, og flere af kapitlerne i denne bog har da også i anden form været at finde på disse sider. Men Steen Steensen er tillige en af de virkelig få virkelig originale liberalistiske tænkere i dansk idéhistorie.

Denne bog handler – som flere andre af Steensens arbejder, bl.a. *Den Sociale Komædie* (1982), *Den Økologiske Krigsførelse* (1986) og *Demokratiets Rødder* (1994) – om de intellektuelle og disses rolle i den politiske proces. Steensens grundtese er først og sidst, at de intellektuelle er en klasse for sig, og én der driver den vedvarende ekspansion af den offentlige sektor. Det gør de, fordi denne ekspansion er den eneste måde, at de som – en snylterkultur – selv kan overleve.

De intellektuelle anvender ideologiske kampmidler i denne proces: For at øge deres magt arbejder de aktivt med at udvikle og sprede ideologier, der er sympatisk indstillede overfor denne, d.v.s. ideologier, der er for en ekspansion af staten og imod markedet. Eksempler på dette er, hvad Steensen kalder "uddannelses-ideologien" (at alle samfundets problemer kan løses, hvis alle får mest mulig – og offentlig – uddannelse), "social-ideologien" (at social udjævning er et mål i sig selv, og at

markedet er asocialt), og "natur-ideologien" (at alle samfundsspørgsmål skal underlægges hensyntagen til dets miljø-konsekvenser). Med disse tre ideologier kan ethvert politisk indgreb og enhver omfordeling retfærdiggøres.

Og de intellektuelle som klasse både overlapper og samarbejder med andre centrale samfundsgrupper, først og fremmest politikerne, bureaukraterne, forskerne, agitatorerne (d.v.s. journalister, forfattere m.v.), kunstnerne og fagforeningslederne. Tilsammen har disse alle en materiel særinteresse i at ekspandere statsmagten til egen fordel: "Til sammen formår de at styre de materielle og åndelige kræfter. Producenterne holdes nede med politik og offentlig overvågning. Fornyetelser må ind over skrivebordenes ramper. Der skal søges om tilladelse hos nådigherrerne i ind- og udland. Karrierevejen dirigeres af politisk pletfrie meninger. Forkerte holdninger bremses med skældsord og kampagner. På den facon klarer de intellektuelle at undertrykke folkene. Vejen er banet for udbytningen." (s. 92).

For at standse denne udbytning må samfundet afpolitiseres, og det må gøres gennem forfatningsmæssige reformer, der sikrer borgernes rettigheder og indfører mere direkte, folkeligt demokrati. Dette skal på den anden side nås ved at informere og mobilisere befolkningen gennem deciderede folkelige op-rør, f.eks. civil ulydighed, skatteoprør m.v.

Steensen argumenterer kraftfuldt og energisk for sin sag, og sproget er farverigt, og som liberalist er der næppe meget, man kan være uenig i, og de fleste liberale vil i hvert fald kunne finde meget, som de vil være enige i. Men der er også svage punkter ved bogen. Steensen afklarer f.eks. ikke tydeligt, hvad

det er han vil sætte i stedet for socialstaten, og hans strategi for at reducere de intellektuelles rolle er også noget kortfattet.

Et interessant spørgsmål er, hvorvidt intellektuelle kan vende vejen mod trældom. Steensen er jo netop selv – hvad enten han kan lide betegnelsen eller ej – en fremtrædende intellektuel. Og det rejser det interessante spørgsmål: Er Steensens beskrivelse af de intellektuelle ment som en faktisk, realistisk beskrivelse af de intellektuelle som disse nødvendigvis *må* være, eller er det ment som en – nærmest idealtypisk – generalisering? Hvis det første er tilfældet, hvad så med Steensen selv? Eller for den sags skyld med dette tidsskrift, det skribenter og læsere? Hvis det sidste er tilfældet, bliver det så ikke i sidste ende et *empirisk* spørgsmål om, hvor meget tesen holder?

Jeg vil også fremhæve nogle enkelte punkter, hvor man kan være uenig med Steensen – uden at disse dog taler væsentligt imod bogen som sådan.

Et af de punkter, hvor undertegnede i hvert fald er uenig med Steensen er i den ubetinget positive vurdering af den geografisk småtskærne stat. Steensen argumenterer, at desto mindre en stat er, desto mindre styret og mere fri er den. Noget umiddelbart plausibelt er der ved synspunktet. Det virker f.eks. både teoretisk og empirisk veldokumenteret, at desto mindre en gruppe er, desto lettere har den – alt andet lige – ved at klare sig uden en centraliseret myndighed til at håndhæve regler, bilægge tvister, etc. Det virker også åbenlyst, at desto mindre en politisk organisation er, desto lettere vil det være med en direkte borgerdeltagelse i de politiske beslutninger, der måtte være, f.eks. som i Schweiz.

Men går kausaliteten også den anden vej, d.v.s., kan man slutte fra, at et lille samfund vil have lettere ved liberale løsninger til, at det også vil være små stater, der er mest liberale? Og er det i øvrigt overhovedet størrelsen, det kommer an på? For det første er det ved refleksion slet ikke så entydigt, at småt altid er godt. En oplagt sammenligning er Albanien og USA, mens en anden er Cuba og det britiske imperium. Eller hvis man går tilbage i tiden til f.eks. 1600-tallet: Det relativt liberale tysk-romerske kejserrige – den mægtigste stat i Europa – og det relativt autoritære enevoldskongedømme Danmark. Nogen nødvendighed er der med andre ord ikke. Så spørgsmålet er snarere, om der er en generel *tendens* til det ene eller det andet?

Her er det værd at bemærke, at den store 1800-tals liberalist, Benjamin Constant, da faktisk havde det stik modsatte synspunkt af Steensen: At store stater vil være *mere* liberale

end små. Der er da faktisk også gode grunde til at tro, at det er lettere at monopolisere og centralisere statens tvangsapparat indenfor et mindre geografisk område end indenfor et stort, som hvis man f.eks. sammenligner Danmark i 1700-1800-tallet med Nordamerika i den samme periode.

Der synes dog at være andet til spørgsmålet om statens størrelse end selve statens udstrækning. Det afgørende er nok snarere noget andet, men delvist relateret: Hvor let det er at *unddrage* sig statens kontrol. Desto lettere det er fysisk eller økonomisk – eller “virtuelt” – at “flytte” fra en stats kontrol, desto mere vil dette lægge restriktioner på, hvor uliberal en stat vil kunne tillade sig at være.

Steensen er som sagt en af de få virkeligt originale danske liberalister. Men nogle gange kunne man ønske sig, at Steensen var lidt mindre original og i stedet skelede lidt mere til, hvad der allerede var skrevet af andre. Der er her – som i andre af Steensens værker – meget få referencer til andre værker. I denne bog finder man faktisk kun en håndfuld referencer overhovedet, og alle er til Steensens egne værker, *Den Sociale Komædie*, *Den Økologiske Krigsførelse* og *Demokratiets Rødder*. Nu er omfanget af referencer – i modsætning til hvad netop mange af de intellektuelle praktiserer – jo ikke af værdi i sig selv. Men ikke desto mindre så antyder de dog, hvor der kunne findes lignende, beslægtede teorier, som læseren burde være opmærksom på. Derfor er det synd, at Steensen her ikke synes at være opmærksom på, hvor mange andre *gode* intellektuelle, der netop er gået foran og har formuleret teorier, han burde trække på. Det gælder både østrigske økonomer som Ludwig von Mises, F.A. von Hayek og Murray Rothbard, der alle har beskæftiget sig med de intellektuelles rolle i at drive interventionen frem. Man kan for den sags skyld også med fordel trække på ikke-liberalister såsom de italienske elite-teoretikerne Robert Michels, Gaetano Mosca og Vilfredo Pareto. Og når det kommer til spørgsmålet om demokrati, interessegrupper og væksten i den offentlige sektor, burde man kunne trække på public choice traditionens sværvægtede, f.eks. William H. Riker, James Buchanan, Gordon Tullock, Mancur Olson, William Niskanen eller for den sags skyld Danmarks egen Ole P. Kristensen.

Disse kritiske småbemærkninger skal dog ikke forklejnne bogen. Gid Steensen må blive ved med at svinge fanen så højt og så ofte. Bogen er en kærkommen påpegning af den latente fare, der ligger i at opbygge et ideologisk præsteskab, og den fortjener at blive læst af alle med en interesse for det danske samfund, dets potentiale og faldgruber.

Peter Kurrild-Klitgaard

Bidragydere til dette nummer

Rasmus Bartholdy, cand.polit., er ansat ved en større dansk bank, og er medlem af præsidiet for Libertas Selskabet. Hans artikel er en udløber af hans kandidat-speciale om institutioner i økonomisk teori.

Peter Kurrild-Klitgaard, ph.d., er lektor ved Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet. Han er dette tidsskrifts redaktør og medlem af præsidiet for Libertas Selskabet.

Mikael Bonde Nielsen, cand.scient.pol., er public affairs chef

ved en større dansk koncern. Han er medlem af præsidiet for Libertas Selskabet og redaktionen for dette tidsskrift.

Per Ørum-Hansen (1965-2000), var medlem af Libertas' præsidium fra 1990 og i flere år dette tidsskrifts redaktør. Han læste økonomi, arbejdede siden i politik og kommunikation og var forfatter til utallige artikler og kronikker, samt medforfatter til bl.a. *Privatisering: Den Danske Model* og *Samfund uden Stat*.

Libertas-konferencen

“En fremtidig borgerlig regering”

Lørdag den 25. november 2000, Christiansborg, Provianthuset, mødelokale D

Deltag i årets mest spændende og aktuelle politiske konference med oplæg af bl.a. Poul Schlüter, Bendt Bendtsen og Lars Løkke Rasmussen.

Tilmelding sker ved indbetaling af 80 kr. til Selskabet Libertas på giro 808-0577 med tydelig angivelse af navn og adresse. Ved indbetaling efter den 15. november pålægges et ekstragebyr på 30 kr. således, at prisen bliver i alt 110 kr. Der gøres opmærksom på, at antallet af pladser er begrænset, idet der maksimalt kan deltage 80 personer i konferencen. Prisen inkluderer *ikke* frokost.

Program for konferencen: “En fremtidig borgerlig regering”

- 10.00 “What kind of lesson can a Danish liberal-conservative government draw from the experiences in the United Kingdom and The United States?”
Dr. Madsen Pirie, The Adam Smith Institute, UK
- 11.00 “Hvor langt nåede vi i 80'erne? Og hvad fik vi ikke gjort færdigt?”
Poul Schlüter, fhv. statsminister
- 12.00 Frokostpause
- 13.00 “Hvad skal være en borgerlig regerings idégrundlag?”
Bendt Bendtsen, politisk leder af Det Konservative Folkeparti
- 13.45 “Hvilke grundlæggende problemer står en borgerlig regering overfor?”
Lars Løkke Rasmussen, næstformand, Venstre
- 14.30 Pause
- 15.00 “Hvad vil være erhvervslivets krav til en borgerlig regering?”
Mads Øvlisen, adm. direktør, Novo Nordisk A/S
- 15.30 “Hvordan holdes en borgerlig regering på reformernes vej?”
Peter Kurrild-Klitgaard, Lektor, Statskundskab, Syddansk Universitet, Odense
- 16.00 “Hvad er udsigterne for en borgerlig regering?”
Henrik Gade Jensen, Mag.art.